O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI

УШБУ СОНДА:

АДОЛАТ ТАМОЙИЛИ 2

ОДАМЛАР НЕГА ШИКОЯТ ЁЗАДИ? 3

XXI АСР НАФАСИ
воқеалар, хабарлар, тафсилотлар

4

ҚАРОҚЧИ АЁЛЛАР

Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!

ИНСОН ва ҚОНУН

№ 4 (511) 2007 йил 30 январь сешанба

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

Сотувда эркин нархда

MEZON:

Ипотека, агар қонунда бошқача тартиб белгиланмаган бўлса, кредит шартномаси, қарз шартномаси ёки бошқа шартнома бўйича мажбуриятни, шу жумладан олди-сотди, ижара, пудрат шартномаларига асосланган мажбуриятни, шунингдек, зарар етказилиши оқибатида вужудга келадиган мажбуриятни бажарилишини таъминлаш учун белгиланиши мумкин.

«ИПОТЕКА ТЎҒРИСИДА»ГИ ҚОНУН, 5-МОДДА

Qonun ijodkorligi

МУАЛЛИФЛИК ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАР

уларни амалга оширишнинг қонуний кафолатлари

Маълумки, «Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида»ги қонуни қабул қилингани муносабати билан Фуқаролик кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси қонуни Олий Мажлис қонунчилик палатаси томонидан 2006 йил 11 октябрда қабул қилинган, Сенат томонидан 2006 йил 30 ноябрда маъқулланган бўлиб, 2007 йил 17 январдан кучга кирди.

Ушбу қонуннинг қабул қилиш зарурати шу билан изоҳланадики, 2006 йил 20 июлда **"Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида"**ги қонун янги таҳрирда қабул қилинган бўлиб, Фуқаролик кодекси нормаларини унга мувофиқлаштириш талаб этилганди. Мазкур қонун асосида Фуқаролик кодексининг бир қанча нормаларига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Муаллифлик ҳуқуқи ижодий фаолият соҳаси — фан, адабиёт ва санъат асарларига нисбатан, уларнинг мақсади ва қадр-қиммати, шунингдек, ифодаланиш усулидан қатъи назар, татбиқ этилади. Мазкур ҳуқуқ бирон-бир объектив шаклдаги, ошкор қилинган ҳамда ошкор қилинмаган асарларга нисбатан қўлланилади.

Қонунда белгиланган талабларга жавоб берадиган асарнинг мустақил тарзда фойдаланилиши мумкин бўлган қисмлари (жумладан, унинг номи); ҳосила асарлар (таржималар, ишланма асарлар, аннотациялар, рефератлар, мухтасар хулосалар, шарҳлар, инсценировкалар, аранжировкалар, соддалаштиришлар ҳамда фан, адабиёт ва санъат асарларининг бошқа қайта ишланмалари); тўпламлар (энциклопедиялар, антологиялар, маълумотлар базалари) ва материалларнинг танланганлиги ёки жойлаштирилганлигига кўра, ижодий меҳнат натижаси бўлган бошқа жамлама асарлар муаллифлик ҳуқуқи объектлари ҳисобланади.

Маълумки, асар кимнинг ижодий меҳнати билан яратилган бўлса, шу шахс асар муаллифи, деб эътироф этилади. Фан, адабиёт ва санъат асарига муаллифлик ҳуқуқи уни яратиш факти бўйича юзага келади. Муаллифлик ҳуқуқининг юзага келиши ва амалга оширилишида асарни рўйхатдан ўтказиш ёки бирон-бир бошқа расмиятчиликка риоя этиш талаб қилинмайди. Асарнинг асл нусхаси ёки нусхасида муаллиф сифатида кўрсатилган шахс, агар бошқача ҳол исботланмаган бўлса, асар муаллифи саналади.

Асар имзосиз ёки тахаллус остида чоп этилган такдирда (муаллифнинг тахаллуси шубҳа қолдирмайдиган ҳоллар бундан мустасно), асарни чоп этган, асарда исми ёки номи кўрсатилган ношир, агар бошқа далиллар бўлмаса, муаллифнинг вакили ҳисобланади ҳамда муаллиф ҳуқуқлари ҳимоя қилинишининг амалга оширилишини таъминлаш ҳуқуқига эгадир. Бу қоида асар муаллифи ўз шахсини ошкор этгунига ва ўзининг муаллиф эканлигини маълум қилгунига қадар амалда бўлади.

Асарлар яратилишини ташкил этувчи шахслар (аудиовизуал асарларни тайёрловчилар, энциклопедияларноширлари, продюсерлар ва бошқа шу сингарилар) тегишли асарларнинг муаллифлари, деб эътироф этилмайди. Бироқ Фуқаролик кодексида ёки бошқа қонунларда назарда тутилган ҳолларда, бундай шахслар ана шу асарлардан фойдаланишда мутлақ ҳуқуқларга эга бўлишлари мумкин. Аудиовизуал асарни тайёрловчи бу асардан фойдаланилганда ўз исми ёки номини кўрсатишга ёхуд исми ёки номи кўрсатилишини талаб қилишга ҳақлидир. Энциклопедиялардан, энциклопедик луғатлардан, илмий ишларнинг даврий ва давомли тўпламларидан, газеталар, журналлар ҳамда бошқа даврий нашрлардан фойдаланишга бўлган мутлақ ҳуқуқлар уларнинг ноширига тегишлидир. Бундай нашрлардан ҳар қандай тарзда фойдаланилганда ношир ўз исми ёки номини кўрсатишга ёхуд исми ёки номи кўрсатилишини талаб қилишга ҳақлидир. Бундай нашрларга киритилган асарларнинг муаллифлари, агар муаллифлик шартномасида бошқача ҳол назарда тутилган бўлмаса, умуман нашрдан қатъи назар, ўз асарларидан фойдаланишга бўлган мутлақ ҳуқуқларини сақлаб қоладилар.

Асар муаллифининг шахсий номулкий ҳуқуқларига: асар муаллифи, деб эътироф этилиш ҳуқуқи (муаллифлик ҳуқуқи); асардан муаллифнинг ҳақиқий исми, тахаллусини кўрсатган ҳолда ёхуд исмини кўрсатмасдан, яъни имзосиз фойдаланиш ёки фойдаланишга рухсат бериш ҳуқуқи (муаллифлик исмига бўлган ҳуқуқ); асарни ҳар қандай шаклда ошкор қилиш ёки ошкор қилишга рухсат бериш ҳуқуқи (ошкор қилишга бўлган ҳуқуқ), шу жумладан, чақириб олиш ҳуқуқи; асарни, шу жумладан, унинг номини муаллифнинг шаъни ва қадр-қимматига зарар етказиши мумкин бўлган ҳар қандай тарзда бузиб кўрсатилишидан ёки ҳар қандай бошқача тарзда тажовуз этилишидан ҳимоя қилиш ҳуқуқи (муаллиф обрўсини ҳимоя қилиш ҳуқуқи) кабилар киради.

Муаллиф асарни ошкор қилиш тўғрисида илгари қабул қилган қароридан, асардан фойдаланиш ҳуқуқини олган шахсларга улар шундай қарор туфайли кўрган зарарларнинг, шу жумладан бой берилган фойданинг ўрнини қоплаш шарти билан, воз кечиш ҳуқуқига (асарни чақириб олиш ҳуқуқига) эгадир. Агар асар ошкор қилинган бўлса, муаллиф уни чақириб олгани тўғрисида оммага маълум қилиши шарт. Бунда у асарнинг аввал тайёрланган нусхаларини ўз ҳисобидан муомаладан олиб қўйишга ҳақлидир. Бу қоидалар, агар муаллиф билан тузилган шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, хизмат асарларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Асарни нашр қилиш, омма олдида ижро этиш ёки ундан бошқача тарзда фойдаланишда асарнинг ўзига, номига ва муаллифнинг исми кўрсатилишига бирон-бир ўзгартиш киритишга фақат муаллифнинг розилиги билан йўл қўйилади.

Муаллифнинг розилигисиз унинг асарини безаклар, сўзбоши, хотима, шарҳлар ёки бирон-бир тушунтиришлар билан нашр этиш тақиқланади.

Муаллифнинг шахсий номулкий ҳуқуқлари, унинг мулкий ҳуқуқларидан қатъи назар, унга тегишли бўлиб, асардан фойдаланишга бўлган мутлақ ҳуқуқлар бошқа шахсга ўтказилган тақдирда ҳам унинг ўзида сақланиб қолади.

Мусиқа асарларини расмий, диний ва дафн маросимларида, бундай маросимларнинг хусусиятига мос ҳажмда, муаллифнинг ёки бошқа ҳуқуқ эгасининг розилигисиз ҳамда ҳақ тўланмаган ҳолда омма олдида ижро этишга йўл қўйилади. Шунингдек, асарлардан суриштирув, дастлабки тергов, маъмурий ва судлов ишларини юритиш мақсадларини кўзлаб, фойдаланиш мақсадига мос ҳажмда муаллифнинг ёки бошқа ҳуқуқ эгасининг розилигисиз ҳамда ҳақ тўланмаган ҳолда фойдаланишга йўл қўйилади. Хизмат вазифаларини ёки хизмат топшириғини бажариш тартибида яратилган асарга (хизмат асарига) бўлган муаллифнинг шахсий номулкий ҳуқуқлари асар муаллифида сақланиб қолади.

(Давоми иккинчи бетда)

Шу йил 24 январь куни Адлия вазирлигида Ўзбекистон Республикаси Адлия вазири Ф.Отахонов ва Япониянинг мамлакатимиздаги Фавқулодда ва мухтор элчиси Ю.Кусумото ўртасида учрашув бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон ва Япония ўртасидаги дипломатик алоқалар ўрнатилганлигига 15 йил бўлганлиги ва ушбу давр мобайнида ҳуқуқий соҳадаги ўзаро муносабатлар барқарор ривожланиб борганлиги таъкидланиб, мазкур соҳада амалга оширилган ва келгусида режалаштирилаётган ишлар муҳокама қилинди.

Xabar

АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИДА

Суҳбат чоғида Адлия вазири Ф.Отахонов мамлактимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ ислоҳотларига, шу жумладан, Президентимиз Ислом Каримов ташаббуси билан Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатасига киритилган **«Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида»** ва **«Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига (89-моддасига, 93-моддасининг 15-бандига, 102-моддасининг иккинчи қисмига) тузатишлар киритиш тўғрисида»**ги қонун лойиҳаларининг давлатимиз ва жамиятимиз ҳаётида тутган ўрни ва аҳамияти ҳақида алоҳида тўхталди.

Ўтган давр мобайнида Япониянинг Халқаро ҳамкорлик агентлиги (JICA) ҳамда Адлия вазирлиги ўртасида 2005 йилда **«Хусусий тадбиркорликни тараққий эттириш учун шарт-шароит яратишга ёрдам»** лойиҳаси имзоланиб, мазкур лойиҳа доирасида тадбиркорликка алоқадор миллий қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан бир қатор тадбирлар амалга оширилди.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг янги таҳририни, **«Маъмурий процедуралар тўғрисида»**ги, **«Тадбиркорлик соҳасида рухсатнома олиш процедуралари тўғрисида»**ги қонун лойиҳаларининг ишлаб чиқилишида Япониянинг ҳуқуқшунос мутахассислари ўз маслаҳатлари билан қатнашганлиги қайд қилинди.

Шунингдек, 2006 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг **«Ипотека тўғрисида»**ги қонуни лойиҳасини ишлаб чиқилишида япон экспертлари фаол иштирок этганликлари таъкидланди.

Таъкидлаш жоизки, **«Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси»**ни яратишда Япония томонидан техник кўмак берилаётганлиги юқори баҳоланди. Мазкур база 14 мингдан ортиқ қонун ҳужжатларини ўзида қамраб олиб, келгусида ундан кенг халқ оммаси ҳам интернет орқали фойдаланиши мумкин. Бу ўз навбатида, фуқароларнинг ҳуқуқий онгини оширишда, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишда муҳим аҳамият касб этади.

Учрашув давомида Япониянинг фавқулодда ва мухтор элчиси Ю.Кусумото япон томони мамлакатларимиз ўртасидаги ҳуқуқий соҳада ҳамкорлик қилишдан мамнун эканлигини ва бу ҳамкорликни янада кучайтириш, ўзаро манфаатли лойиҳаларни амалга ошириш тўғрисида фикр билдирди. Учрашув якунида томонлар Ўзбекистоннинг миллий қонунчилигини такомиллаштиришда Япониянинг ижобий тажрибасидан фойдаланиш, япон мутахассислари билан ўзаро ҳамкорликни янада яхшилаш тўғрисида келишиб олдилар.

Адлия вазирлигининг Ахборот хизмати

Zamonamiz qahramonlari

ЕР АЛДАМАЙДИ

Мунаввар Собиров билан унинг далаларини айландик. Теварак-атроф жимжит, ҳаммаёқ оппоқ қор билан қопланган. Бу манзаранинг завқи ўзгача. Шудгорда, оёқ тагида қор ғарчиллайди. Ана шундай пайтларда шаҳарда тезкор вақтнинг измига бўйсуниб, турмуш ташвишларига ўралашиб, далани, қишлоқни унутаёзганингни сезиб қоласан, киши.

— Ўйланиб қолдингиз, далаларни соғинибсиз, шекилли. Охирги марта қачон шудгор оралагандингиз? – Мунаввар аканинг саволидан хаёлларим пароканда бўлди. Ҳисларимни яширишга уриниб, саволига савол билан жавоб беришга чоғланаман.

— Ҳарқалай бу катта майдонда деҳқончилик қилиш осон бўлмаса керак, қандай эплаяпсиз?

— Эй ука, ишлайман деган одамга бу замонда имконият кўп. Бу ерда 20 дан ортиқ киши ишлаймиз. Эрта баҳордан кеч кузгача тиним йўқ. Худога шукр, кам бўлмадик. Давлат режаларини ҳар йили ошиғи билан бажаряпмиз. Ўтган 2006 йили 110 миллион сўмлик маҳсулот сотган бўлсак, шунинг 46 миллион сўми соф фойдани ташкил этди.

Ҳа, Мунаввар Собиров нафақат Дўстлик туманида, балки Жиззах вилоятидаги энг илғор фермерлардан бири. У дастлаб бу ишга қўл урганида кўпчилик ҳайрон бўлди: ахир, 1970 йилларда деярли қўриқ ерларни ўзлаштириш чоғида эътибордан қолган сувсиз, тақир майдондан ҳосил олишнинг ўзи бўларканми?! Ҳатто суяги деҳқончиликда қотганлар ҳам бу ерни эплашолмаган. Пахта-ю, ғалла етиштириш у ёқда турсин, ҳалигача ҳеч ким бу ерларга кетмон уриб, кеч кузда уйига бир қоп буғдой олиб кетолмаган. Лекин М.Собиров аҳдидан қайтмади: 2002 йилнинг баҳорида туман ҳокимининг қабулига «Қўнғирот-1» фермер хўжалиги ташкил этишга рухсат беришини сўраб, ариза билан кирди.

Мунаввар ака ўшанда ҳокимликдан кайфияти чоғ бўлиб чиқди ва тўғри қадрдон даласига йўл олди.

Мана шунга ҳам беш йил бўлибди. Кимларгадир бу жуда қисқа фурсат. Лекин М.Собиров учун ҳар бир сония ғанимат эди. Бу даврда у қийинчиликларни мардонавор енгиб ўтди. Дастлаб 76 гектар ерга ишлов берилди, текисланди, ҳайдалди. 2004 йилнинг бошига келиб фермернинг ер майдони 140 гектарга кенгайди. Биргина ўтган йилда пахтачиликнинг ўзидан 98 миллион сўм даромад қилинди. Режадаги 268 тонна ўрнига 280 тонна пахтани қабул пунктига топширганида у иш юритаётган Мамажон Дадажонов номли агрохизмат маркази ҳудудидаги фермерлар унга тан беришди. Ғаллачиликдаги натижалар ҳам чакки бўлмади. Шартномадаги 118 тонна ўрнига 130 тонна ҳосил топширди. Гектарига 30,4 ўрнига қарийиб 50 центнердан ғалла ҳосил олинди.

Даромад чакки бўлмади. Давлатга 12 миллион сўмлик маҳсулот сотилди.

(Давоми иккинчи бетда)

Халқимизнинг «Ҳисобли дўст айрилмас», деган ҳикмати замирида ўзганинг ҳақига хиёнат қилмаслик, ҳалоллик билан иш юритишга даъват мужассам. Дарҳақиқат, кейинги йилларда корхона ва фермерлар, ташкилотлар ҳамда тадбиркорлар ўртасида тузилаётган шартномалар иқтисодий ислоҳотларни жадаллаштиришда муҳим омил бўлмоқда.

Тадбиркорларнинг ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилиш, уларга моддий зарар етказган ҳамкорларни инсофга чақириш, кези келганда, шартномани бажармай, ерни ўз ҳолига ташлаб қўйиб, давлатга зиён келтираётган фермер хўжаликларини тартибга чақириш — бу мураккаб жараённинг қонунийлигини таъминлаш, назорат қилиш вилоят адлия бошқармалари зиммасидаги долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Ўтган йили Навоий вилояти адлия бошқармаси томонидан шартномавий муносабатлар юзасидан 1280 та даъво аризаси киритилган эди. Келинг, уларнинг айримларига эътибор қаратиб, мулоҳаза юритайлик.

Islohat va mas`uliyat

ТАРОЗИНИНГ ИККИ ПАЛЛАСИ

Вилоятда 2006 йил пахта ҳосили учун ҳаракатлар эрта бошланганди, бироқ куз жуда серёғин келди. Вилоят бўйича 39 минг 400 гектар майдонга чигит экилиб, 110 минг тонна пахта хомашёси етиштириш бўйича контрактация шартномалари тузилганди. Асл деҳқон кечани-кеча, кундузни-кундуз демай меҳнат қилади. Режани салкам 200 фоизга уддалаган фермер хўжаликлари ҳам бўлди. Афсуски, навоийликларнинг маррага етиб келишларига 380 та фермер, 2 та ширкат ва 8 та бошқа хўжаликлар ўзларининг ҳиссаларини қўша олмади. Бу вилоят бўйича фермер хўжаликлари 4 минг 569,8 тонна, ширкат ва бошқа хўжаликлар 914,7 тонна пахта хомашёси топширмади, деган гап. Жумладан, Навбаҳор туманида фермер хўжаликларининг масъулиятсизлиги оқибатида йиллик режа барбод бўлди.

Вилоят прокуратураси томонидан вилоят хўжалик судига давлатга пахта топшириш шартномавий режаларини бажармаган Кармана туманидаги 56 та фермер хўжалигидан, шунингдек, 4 та бошқа хўжаликлардан, Хатирчи туманидаги 22 та, Қизилтепа туманидаги 15 та, Конимех туманидаги 2 та фермер хўжаликларидан 115 миллион 79 минг сўмлик 25 фоизли жарималарни ундириш бўйича даъво аризалари киритилди.

(Давоми иккинчи бетда)

Ta`lim va islohat

ТАЪЛИМ КРЕДИТИ

унинг жорий этилиши талабалар ижтимоий ҳимоясининг кафолатидир

Ҳар қандай мамлакатда таълим даражаси ва сифатининг юксалиши иқтисодий ривожланишнинг асосий омили бўлиб, меҳнат унумдорлигини таъминлайди, ижтимоий муаммоларни ҳал этишга имкон яратади. Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, давлатимиз иқтисодий ва ижтимоий муаммолар билан бир қаторда таълим соҳасида долзарб бўлиб турган вазифаларга ҳам асосий эътиборни қаратди. Хусусан, «Таълим тўғрисидаги қонун» ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ҳамда «2004-2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури»да белгиланган вазифалар муваффақиятли амалга оширилмоқда.

Президентимиз Ислом Каримовнинг **«Тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»**ги Фармони мамлакатимизда таълимни, хусусан, олий таълимни ривожлантиришга сармоя жалб этиш учун имкониятлар яратиб берди.

Албатта, ҳозирги шароитда таълимни молиялаш бозор иқтисоди талабларига мос бўлишни тақозо этади. Айни пайтда таълимни молиялаш давлат бюжети ва бюжетдан ташқари тушумлар ҳисобидан амалга оширилмоқда. Шу асосда тадбиркорлик, чет эл ва давлатимиз корхона, ташкилотлари инвестицияларини жалб этиш, маслаҳатлар ташкил қилиш, пулли таълим хизматларини кенгайтириш, ишлаб чиқариш фаолиятини ривожлантириш ва бошқа ишлар ҳар бир олий ёки ўрта махсус таълим маскани учун алоҳида вазифа қилиб белгиланган. Мазкур соҳада тўлов-контракт асосида талабалар қабул қилиш асосий йўналишлардан ҳисобланади. Бу борада амалга оширилаётган тадбирлар орасида таълим кредити бериш механизмини барпо қилиш ва уни такомиллаштириш долзарб вазифалардандир. Таълим олишга иштиёқманд ёшларга ёрдам кўрсатиш ва жаҳон андозалари даражасида таълим тизимини ислоҳ қилиш учун янада кенг имкониятлар яратиш, олий маълумот олаётган фуқароларни ижтимоий муҳофаза қилишни кучайтириш мақсадида 2001 йилда Вазирлар Маҳкамасининг **«Таълим муассасаларида тўлов-контракт асосида ўқиш учун таълим кредитлари бериши тўғрисида»**ги қарори қабул қилинди.

Таълим кредитлари бериш ва уларни қайтариш бўйича қуйидаги имтиёзлар белгиланган.

Олий таълим муассасаларида ўқиш даврини ҳисобга олган ҳолда, бакалаврликка ўқишга қабул қилинган талабаларга 10 йилгача, магистратурага ўқишга қабул қилинган талабаларга 5 йилгача бўлган муддатга белгиланди. Муддатли ҳарбий хизмат ўташ даври бу муддатга кирмайди.

Тижорат банклари томонидан берилаётган таълим кредитлари:

– Чин етимларга, «Меҳрибонлик уйлари»да тарбияланганларга ҳамда болаликдан I ва II гуруҳ ногиронларига фоизсиз бериладди.

— Кам таъминланган оила фарзанди бўлган талабаларга 50 фоизлик имтиёзли кредит берилади.

Талабаларнинг қолган тоифаларига Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг амалдаги қайта молиялаш ставкасидан юқори бўлмаган ўзгарувчи фоиз ставкаларида таълим кредити ажратилади.

Бундай кредит мамлакатда муқим яшовчи фуқароларга берилади ва талабанинг ўзи ёки ота-онасининг моддий аҳволига боғлиқ эмас. Кредит олиш ва уни тўлаш таълим кредити бўйича тузилган махсус комиссия назоратида туради. Агар талаба шундай кредитни олишга эҳтиёж сезса, олий ўқув юрти маъмурияти комиссияга талаба ҳақиқатдан ҳам ишлаб чиқаришда ажралган ҳолда машғулотларга мунтазам қатнашаётганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни юборади. Кредитни эса талаба олий ўқув юртини тугатгандан сўнг тўққиз ой ўтгач, ҳар ойда муайян инфляцияни ҳисобга олган ҳолда фоизларсиз қайтаради.

(Давоми учинчи бетда)

Mulоqot

МИКРОМОЛИЯЛАШ ВА МИКРОКРЕДИТ

— Микромолиялаш ва микрокредит атамаларини эшитганимда, унинг мазмун-моҳиятини тўлиқ тушунолмайман. Шу ҳақда тўлиқроқ маълумот берсангиз.

А.ОБИДОВ,
Фарғона вилояти

— Микромолиялаш тўғрисидаги 2006 йилда қабул қилинган қонуннинг 3-моддасида микромолиялаш ҳақида сўз юритилиб, унга кўра, микромолиялаш микромолиявий хизматлар кўрсатувчи ташкилотларнинг қонун ҳужжатларида белгиланган миқдордан ошмайдиган суммада микрокредит, микроқарз, микролизинг бериш, шунингдек, микромолиявий хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартномага мувофиқ, бошқа хизматлар кўрсатиш борасидаги фаолиятдир.

Микрокредит ҳақида эса ушбу қонуннинг 4-моддасида изоҳ берилган: микрокредит қарз олувчига тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун энг кам иш ҳақининг минг баравари миқдоридан ошмайдиган суммада тўловлилик, муддатлилик ва қайтариш шартлари асосида бериладиган пул маблағларидир.

Микрокредит қарз олувчига пул маблағларини шартномага мувофиқ муайян мақсадлар учун ишлатиш шартлари асосида берилиши мумкин.

ИПОТЕКА КРЕДИТИ НИМА?

— Ипотека шартномаси қандай тузилади?

А.БОТИРОВ,
Тошкент шаҳри

— 2006 йилда қабул қилинган **«Ипотека тўғрисида»**ги қонуннинг 10-моддасида ипотека тўғрисидаги шартнома ҳақида сўз юритилиб, ушбу моддага мувофиқ, ипотека тўғрисидаги шартнома ушбу қонун ва бошқа қонун ҳужжатларининг қоидаларига риоя этилган ҳолда тузилади.

Ипотека тўғрисидаги шартномада номи, турган жойи ва идентификация қилиш учун етарлича тавсифи кўрсатилган ҳолда ипотека нарсаси, унинг баҳоси, моҳияти, миқдори, ипотека билан таъминланадиган мажбуриятни бажариш муддати ва гаровга қўйилган мол-мулк тарафларнинг қайси бирида турганлиги, шунингдек, тарафлар келишувга эришган бошқа маълумотлар кўрсатилган бўлиши керак.

Ипотека тўғрисидаги шартномада ипотека нарсаси бўлган мол-мулк ипотекага қўювчига қайси ҳуқуққа кўра тегишли эканлиги ва ипотекага қўювчининг бу ҳуқуқини рўйхатдан ўтказган кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказувчи идоранинг (бундан буён матнда рўйхатдан ўтказувчи идора деб юритилади) номи кўрсатилган бўлиши керак.

Агар гаровга қўювчига тегишли ижара ҳуқуқи гаров нарсаси бўлса, ижарага олинган мол-мулк айнан унинг ўзи ипотека нарсаси бўлгандаги каби гаров шартномасида белгиланиши ва ижара муддати кўрсатилиши керак.

Ипотека нарсасини баҳолаш ипотекага қўювчи билан ипотека олувчи ўртасидаги келишувга кўра ёки баҳолаш фаолияти тўғрисида қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ ипотека нарсасини баҳолашдан ўтказиш орқали амалга оширилади.

Ипотека билан таъминланадиган мажбурият ипотека тўғрисидаги шартномада унинг суммаси, вужудга келиш асослари ва бажарилиш муддати белгиланган ҳолда кўрсатилиши керак. Бу мажбурият бирон-бир бошқа шартномага асосланган ҳолларда эса, мазкур шартноманинг тарафлари, тузилган санаси ва жойи кўрсатилиши керак.

Яна шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ипотека билан таъминланадиган мажбурият суммаси келгусида аниқланиши лозим бўлса, ипотека тўғрисидаги шартномада ипотека билан таъминланадиган мажбурият суммасини аниқлаш тартиби ва бошқа зарур шартлари кўрсатилиши керак.

Агар ипотека билан таъминланадиган мажбурият қисмларга бўлиб бажарилиши лозим бўлса, ипотека тўғрисидаги шартномада тўловларнинг муддати (даврийлиги) ва уларнинг миқдорларни аниқлаш имкониятини берадиган шартлар кўрсатилиши керак.

Агар ипотека олувчининг ҳуқуқлари гаров хати билан тасдиқланган бўлса, бу ипотека тўғрисидаги шартномада кўрсатиб ўтилади, қонун асосидаги ипотекада гаров хати берилиши ҳоллари бундан мустасно.

ТЎЛИҚ МОДДИЙ ЖАВОБГАРЛИК БОР?

— Яқинда иш фаолиятимда жиддий бир камчиликка йўл қўйдим. Шу боис корхона маъмурияти мендан тўлиқ моддий жавобгарлик ундириш тўғрисида қарор чиқарди. Тўлиқ моддий жавобгарлик нима ва у қандай ҳолларда ходимга нисбатан қўлланилади?

Акбар ИСКАНДАРОВ,
Янгибозор тумани

— Сизнинг бу саволингизга Меҳнат кодексида батафсил тушунтириш берилган. Хусусан, ушбу кодекснинг 186-моддасида моддий жавобгарликнинг юзага келиши шартлари ҳақида сўз юритилган. Ушбу моддага биноан, меҳнат шартномасининг бир тарафи ўзининг ғайриҳуқуқий айбли хулқ-атвори натижасида бошқа тарафга етказган зарари учун, башарти ушбу кодексда бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, моддий жавобгар бўлади.

Тарафларнинг ҳар бири ўзига етказилган моддий зарарнинг миқдорини исботлаб бериши шарт.

Мазкур кодекснинг 202-моддасида ходимнинг тўлиқ моддий жавобгарлиги ҳақида сўз юритилган бўлиб, унга мувофиқ, етказилган зарар учун қуйидаги ҳолларда ходимга тўлиқ моддий жавобгарлик юклатилади:

1) махсус ёзма шартнома асосида унга ишониб топширилган қимматликларнинг сақланишини таъминламаганлик учун (203-модда);

2) бир йиллик ҳужжат асосида олинган қимматликларнинг сақланишини таъминламаганлик учун;

3) қасддан зарар етказилганда;

4) алькоголлик ичимликдан, гиёҳвандлик ёки токсик модда таъсиридан мастлик ҳолатида зарар етказилганда;

5) ходимнинг суд ҳукми билан аниқланган жиноий хатти-ҳаракатлари натижасида зарар етказилганда;

6) тижорат сирлари ошкор этилганда;

7) қонунларда, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қарорларида назарда тутилган ҳолларда.

Ўн саккиз ёшга тўлмаган ходимлар фақат қасддан етказилган зарар учун, алькоголли ичимликдан, гиёҳвандлик ёки токсик модда таъсиридан мастлик ҳолатида ёки жиноят содир этиш натижасида етказилган зарар учун тўлиқ моддий жавобгар бўладилар.

Меҳнат кодексининг 201-моддасида таъкидланишича, агар ушбу кодексда бошқача ҳолат назарда тутилмаган бўлса, ходим етказилган зарар учун ўзининг ўртача ойлик иш ҳақи миқдори доирасида моддий жавобгар бўлади.

Саволларга юридик фанлари номзоди Саломат НИЁЗОВА жавоб берди.

Qonun ijodkorligi

МУАЛЛИФЛИК ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАР

уларни амалга оширишнинг қонуний кафолатлари

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Хизмат асаридан фойдаланишга бўлган мутлақ ҳуқуқлар, агар муаллиф билан иш берувчи ўртасидаги шартномада бошқача қоида назарда тутилган бўлмаса, иш берувчига тегишлидир. Хизмат асаридан фойдаланишнинг ҳар бир тури учун ҳақ миқдори ва уни тўлаш тартиби муаллиф билан иш берувчи ўртасидаги шартномада белгиланади. Иш берувчи билан тузилган шартномадан қатъи назар, муаллиф асар ошкор қилинган вақтдан эътиборан ўн йил ўтганидан кейин, иш берувчининг розилиги билан эса, ундан ҳам олдинроқ асардан фойдаланиш ва ҳақ олиш ҳуқуқини тўлиқ ҳажмда қўлга киритади. Муаллифнинг хизмат асаридан топшириқ мақсади тақозо этмайдиган усулда фойдаланиш ҳуқуқи чекланмайди. Иш берувчи хизмат асаридан ҳар қандай тарзда фойдаланишда ўз номини кўрсатишга ёхуд уни кўрсатишни талаб қилишга ҳақлидир.

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий турар жойига эга бўлган муаллифларнинг ёки муаллифлик ҳуқуқининг бошқа дастлабки эгалик қилувчиларининг асарларига; муаллифларининг фуқаролиги ва доимий туриш жойидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасида биринчи марта чоп этилган асарларга; Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ, Ўзбекистон Республикасида муҳофаза қилинадиган асарларга муаллифлик ҳуқуқи татбиқ этилади.

Муаллифлик ҳуқуқи муаллифнинг бутун ҳаёти давомида ва унинг вафотидан кейин эллик йил давомида амал қилиши мумкин. Ҳаммуаллифликда яратилган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи ҳаммуаллифларнинг бутун ҳаёти давомида ва ҳаммуаллифлар орасида энг узоқ умр кўрган шахс вафот этганидан кейин эллик йил давомида амал қилади.

Тахаллус остида ёки имзосиз қонуний ошкор қилинган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи асар ошкор қилинганидан кейин эллик йил давомида амал қилади. Муаллифнинг вафотидан кейин биринчи марта эълон қилинган асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи асар эълон қилинганидан кейин эллик йил давомида амал қилади. Муаллифлик ҳуқуқи, муаллифлик исмига бўлган ҳуқуқ ва муаллиф обрўсини ҳимоя қилиш ҳуқуқи муддатсиз муҳофаза қилинади.

Муаллифнинг мулкий ҳуқуқларини бошқа шахсга ўтказиш, мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида ёки мутлақ бўлмаган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси асосида амалга оширилиши мумкин. Мутлақ ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси ушбу ҳуқуқлар ўтказилаётган шахсга фақат асардан муайян усулда ва шартномада белгиланган доирада фойдаланишига рухсат беради. Мутлақ бўлмаган ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказиш тўғрисидаги муаллифлик шартномаси фойдаланувчига асардан шундай ҳуқуқларни бошқа шахсга ўтказган мутлақ ҳуқуқлар эгаси ва (ёки) бу асардан айни шундай усулда фойдаланиш учун рухсат олган бошқа шахслар билан тенг равишда фойдаланишга ижозат беради. Муаллифлик шартномаси бўйича бошқа шахсга ўтказиладиган ҳуқуқлар, агар шартномада бевосита бошқа қоида назарда тутилган бўлмаса, мутлақ бўлмаган ҳуқуқлар ҳисобланади. Асарга бўлган муаллифлик ҳуқуқи асар акс эттирилган моддий объектга бўлган мулк ҳуқуқи билан боғлиқ эмас. Моддий объектга бўлган мулк ҳуқуқини ёки моддий объектга эгалик қилиш ҳуқуқини бошқа шахсга ўтказиш шу объектда акс эттирилган асарга бўлган бирон-бир муаллифлик ҳуқуқининг ўз-ўзидан бошқа шахсга ўтказилишига сабаб бўлмайди.

Муаллифлик шартномасида: асардан фойдаланиш усуллари (мазкур шартнома асосида ўтказиладиган аниқ ҳуқуқлар); асардан фойдаланишнинг ҳар бир усули учун тўланадиган ҳақ миқдори ва (ёки) тўланадиган ҳақ миқдорини белгилаш тартиби, уни тўлаш тартиби ҳамда муддатлари назарда тутилиши лозим.

Муаллифлик шартномаси тарафлар зарур, деб топган бошқа шартларни ҳам назарда тутиши мумкин. Муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи қанча муддатга ўтказилиши тўғрисида айтилмаган тақдирда, шартнома тузилган санадан бошлаб беш йил ўтганидан кейин, агар фойдаланувчи шартнома бекор қилингунига қадар камида олти ой олдин бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирилган бўлса, шартнома муаллиф томонидан бекор қилиниши мумкин. Муаллифлик шартномасида асардан фойдаланиш ҳуқуқи амал қиладиган ҳудуд доираси тўғрисида айтилмаган тақдирда, шартномага биноан, бошқа шахсга ўтказилаётган ҳуқуқнинг амал қилиши Ўзбекистон Республикаси ҳудуди билан чекланади. Бошқа шахсга ўтказилиши муаллифлик шартномасида тўғридан-тўғри назарда тутилмаган асардан фойдаланиш ҳуқуқлари бошқа шахсга ўтказилмаган, деб ҳисобланади. Шартнома тузилган пайтда асардан фойдаланиш ҳақида ҳали маълум бўлмаган ҳуқуқлар муаллифлик шартномаси предмети бўлиши мумкин эмас. Тўланадиган ҳақ муаллифлик шартномасида асардан фойдаланишнинг тегишли усули учун олинадиган даромаддан фоиз тарзида белгиланади ёки агар буни асарнинг хусусияти ёки ундан фойдаланишнинг ўзига хос жиҳатлари билан боғлиқ ҳолда амалга ошириш мумкин бўлмаса, шартномада қайд этилган сумма тарзида ёхуд бошқача тарзда белгиланади. Мазкур ҳақнинг энг кам миқдорлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Агар асарни нашр этиш ёки ундан бошқача тарзда фойдаланиш ҳақидаги муаллифлик шартномасида ҳақ тўлаш қатъий сумма тарзида белгиланса, шартномада асарнинг энг кўп адади белгилаб қўйилиши шарт. Муаллифлик шартномаси бўйича ўтказилган ҳуқуқлар бундай шартномада тўғридан-тўғри назарда тутилган тақдирдагина бошқа шахсларга тўлиқ ёки қисман ўтказилиши мумкин. Муаллифлик шартномасининг муаллифни келгусида мазкур мавзуда ёки мазкур соҳада асарлар яратишини чеклайдиган шарти ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмайди.

Хуллас, муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни амалга ошириш кафолатлари ижодий фаолият билан шуғулланувчи субъектлар манфаатларини ҳимоя қилишнинг муҳим воситалари сифатида хизмат қилади.

Шухрат РЎЗИНАЗАРОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти гуруҳ раҳбари, юридик фанлар доктори

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Шу билан бирга, вилоят адлия бошқармаси томонидан вилоят хўжалик судига давлатга пахта топшириш шартномавий режаларини бажармаган Конимех туманидаги 12 та, Қизилтепа туманидаги 7 та, Навбаҳор туманидаги 288 та фермер хўжалигидан ҳамда 3 та бошқа хўжаликлардан ҳаммаси бўлиб 276 миллион 191 минг сўмлик 25 фоизли жарималарни ундириш бўйича даъво аризалари киритилди.

Islohot va mas`uliyat

ТАРОЗИНИНГ ИККИ ПАЛЛАСИ

Таажжубланарли томони шундаки, айрим фермерлар юки енгиллашган сари масъулиятни унутиб қўйишмоқда. Авваллари деҳқону фермер бир парча ерга экин қилиб, кўзланган ҳосилни олиш учун қанча қийинчиликларга дуч келарди. Биргина минерал ўғитни излаб, туман, ҳатто вилоятдаги тегишли ташкилотларга бориб, сарсон бўлишарди. Мана, бир неча йилдан буён минерал ўғитлар, бошқа кимёвий воситалар фермер хўжаликларига шартнома асосида ўз вақтида ҳеч қандай тўсиқларсиз етказиб берилаётир. Дарвоқе, шартноманинг 4,2-бандида «Истеъмолчи» ўзи оладиган минерал ўғитлар суммасининг 30 фоизи миқдорида олдиндан ҳақ тўлаши, ҳужжат имзоланиб, маҳсулот олингандан сўнг 60 кун ичида узил-кесил ҳисоб-китоб қилиниши кўрсатилган. Баъзи ҳолларда ўзаро ишонч туфайли ҳамда мавсумнинг муҳимлиги инобатга олиниб, 30 фоиз тўланмасданоқ, маҳсулот юз фоиз етказиб берилган ҳоллар ҳам бўлган. «Қишлоқхўжаликкимё» ҳудудий акциядорлик бирлашмасига бундай ишонч қимматга тушди. Истеъмолчига кафолатланган сифатли маҳсулотни ўз вақтида етказиб берган мазкур ташкилот бугун 49 та фермер хўжалигидан қарзини ундириб ололмай овора. Шу боис, вилоят прокуратураси ана шу фермерлардан «Қишлоқхўжаликкимё»га тегишли 41 миллион 419 минг сўмлик қарздорликни ундириш юзасидан хўжалик судига даъво аризаларини киритган. Вилоят адлия бошқармаси томонидан киритилган 136 та фермердан 228 миллион 867 минг сўмлик қарзни ундириш тўғрисидаги даъво аризаларида ҳам «Қишлоқхўжаликкимё» ҳудудий акциядорлик бирлашмаси манфаатларини ҳимоя қилиш мақсади кўзда тутилган.

Шунингдек, 38 та ҳолатда фермерлардан «Навоийнефтбазаси» унитар корхонасига 133 миллион 819 минг сўмлик, вилоят МТПлар бирлашмасига 46 та хўжаликдан 76 миллион сўмлик зарарни ундириш тўғрисида киритилган даъво аризалари ҳам бир қатор фермер хўжаликлари давлатга пахта сотиш шартномасини бажармаганликлари етмаганидек, бошқа ҳамкорларнинг ишончини ҳам суиистеъмол қилишганидан далолат бериб турибди.

Албатта, хўжалик судининг зарарларни ундириш тўғрисида ҳал қилув қарорлари қабул қилинди. Бундан ташқари, ерга хўжасизларча ёндашганларга сабоқ бўлиши учун Хатирчи туманидаги 4 та фермер хўжалигининг 82,7 гектар, Кармана туманидаги 5 та фермер хўжалигининг 104,8 гектар ва Қизилтепа туманидаги 5 та фермер хўжалигининг 333,4 гектар, жами 14 та фермер хўжалигининг 520,8 гектар ер майдони туман ҳокимларининг қарорлари билан давлат заҳира ер майдонларига қайтарилди.

Маълумки, қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг асосий шарти халқ фаровонлигини таъминлашдан иборат. Бу борада давлатимиз томонидан чиқарилган қатор Фармон ва қарорлар фермер хўжаликларини барқарор ривожлантиришни таъминлаб, бу соҳадаги ютуқларни кафолатлаётир. Барча харажатларни маҳсулотини сотишдан тушадиган даромадлар ҳисобига қоплашни таъминлайдиган ишончли тизим бугунги кунда деҳқонга қанот бўлмоқда.

Албатта, давлат эҳтиёжи учун пахта харид қилиш бўйича контрактация шартномалари юзасидан фермер хўжаликлари ҳисобига тўловларнинг ўз вақтида амалга оширилиши жуда муҳим. Бу оддий ҳақиқатни тушунмайдиган айрим ташкилотлар раҳбарларининг эътиборсизлиги ва масъулиятсизлиги туфайли айрим фермерларимизнинг қўл билан бериб, оёқ билан югуришига сабаб бўлмоқда. Яъни, Хатирчи туманидаги «Тошмурод Ҳиммати Азиз» фермер хўжалиги раиси М.Муҳаммадиева йил бўйи меҳнат қилиб, давлатга белгиланган ҳосилни топширди-ю, лекин ўзларининг ҳақини ололмади. Негаки, «Хатирчипахтатозалаш» акциядорлик жамияти мутасаддилари «Тошмурод Ҳиммати Азиз» фермер хўжалигига 2005 йил пахта ҳосилидан топширилган маҳсулот учун ҳақ тўлашни пайсалга солди. Фермер вилоят адлия бошқармасига мурожаат қилди. Бошқарма томонидан хўжалик судига даъво аризаси киритилди. Суднинг ҳал қилув қарори билан даъво тўлиқ қаноатлантирилди. Жавобгар «Хатирчипахтатозалаш» корхонасидан даъвогар «Тошмурод Ҳиммати Азиз» фермер хўжалиги фойдасига 195 минг сўм жарима ундириладиган бўлди. Фермерлардан бири, яъни М.Муҳаммадиева бошқараётган фермер хўжалиги 6 тонна пахта маҳсулоти топширган бўлса, худди шу тумандаги «Мунаввар она» фермер хўжалиги 2005 йил пахта ҳосилидан 48 тонна хомашё топшириб, тўловга келганда, «Хатирчипахтатозалаш» корхонаси баҳонадан нарига ўтмади. Тарафлар ўртасида тузилган шартноманинг 5,3-бандига кўра, пахта хомашёси ҳақини тўлашдан асоссиз бўйин товлагани учун тайёрловчи, хўжаликка тўлашдан бош тортган суманинг 15 фоизи миқдорида жарима тўлаши белгиланган. Демак, «Хатирчипахтатозалаш» корхонаси томонидан фермер хўжалигига тўланиши лозим бўлган жарима миқдори 1 миллион 284 минг сўм. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Кўриниб турибдики, ўзаро ишонч бўлмаган жойда ҳамкорликка путур етади.

Хуллас, ерни олиб, ундан унумли фойдаланиш ўрнига, уни ўз ҳолига ташлаб қўйган фермерлар тарозининг биринчи палласида туриб, шартнома шартларини бажармасдан, маҳсулот етиштириб топширган деҳқоннинг ҳақига хиёнат қилаётган бўлса, ваъдасида турмаётган корхона ва ташкилотлар тарозининг иккинчи палласида туриб, қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган ислоҳотларга халал беришмоқда. Бундай ҳолдан эса, асло кўз юмиб бўлмайди.

М.ҲОСИЛОВА,
«Инсон ва қонун» мухбири

Bugunning gapi

АДОЛАТ ТАМОЙИЛИ

кимошди савдоси ғолибларини аниқлади

Гулистон туманидаги «Кўчатчилик-тажриба» хўжалигига қарашли боғ ва узумзорлар кимошди савдосига қўйиладиган бўлди. Бугунги кунда соҳибкору деҳқонлар бундай имкониятлардан фойдаланиб, фаолиятлари кўламини кенгайтиришаётир. Аслида, бу тадбирлар эндиликда янгилик бўлмай ҳам қолди.

Дарҳақиқат, Юртбошимизнинг бу йўналишдаги ишларни жонлантиришга доир Фармон ва қарорлари соҳани янада ривожлантириш, хусусий мулкчиликни шакллантиришда асосий омил бўлди. Чунончи, Президентимизнинг **«Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»**ги Фармони, **«Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасини ислоҳ қилиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»**ги қарори ҳамда қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг буйруғи билан тасдиқланган **«Қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкатлари)нинг боғ ва узумзорларини сотиш тартиби тўғрисида»**ги Низом боғ ва узумзорларни кимошди савдоси орқали сотишнинг тартиб-қоидаларини аниқ белгилаб берди.

Мана шу асосларга кўра, «Кўчатчилик-тажриба» хўжалигидаги 136,6 гектар боғ ва узумзор кимошди савдосига қўйилди. 58-лойиҳадаги 1 гектар боғ учун фуқаролар Сабоҳат Алиқулова билан Абдусалом Худойбердиев қишлоқ хўжалиги корхонасини фермер хўжаликларига айлантириш комиссиясига кимошди савдосида қатнашиш учун ҳужжат тақдим этишди.

Талабгор С.Алиқулова мазкур хўжаликда олти йил пудратчи бўлиб ишлаб келган. Яна бир талабгор А.Худойбердиев эса, «Сирдарё ГРЭСқурилиш» ташкилотида ишлаб, 1999 йил октябрдан нафақага чиққан. Комиссия шу йилнинг 8 январида ўтказган ёпиқ кимошди савдосида А.Худойбердиевнинг ҳужжатлари **«Қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкатлари)нинг боғ ва узумзорларини сотиш тартиби тўғрисидаги Низом»**нинг 17-банди талабларига тўғри келмайди, деб топди. Негаки, кимошди савдосида қатнашиш учун ариза берган шахс қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкатининг) аъзоси бўлиши керак. А.Худойбердиевнинг кимошди савдосида иштироки рад қилингач, С.Алиқулова ўз-ўзидан мазкур лойиҳага ягона талабгор бўлиб қолди. Низомнинг 28-бандига кўра, агар бир лойиҳада жойлашган боғ ва узумзор бўйича ўтказиладиган ёпиқ кимошди савдосида қатнашиш учун талабгорлар бўлмаса ёки фақат битта талабгор қатнашса, кимошди савдоси ўтказилмаган ҳисобланади. Қайта ташкил этиш комиссияси ўз қарори билан ушбу лойиҳага ўтказиладиган кимошди савдосини бир ҳафта муддатга кечиктиради.

С.Алиқуловадан бошқа талабгор чиқмагани боис, ушбу лойиҳадаги 1 гектар боғ очиқ кимошди савдосига қўйилди. Очиқ кимошди савдосида тўрт нафар талабгор — С.Алиқулова, А.Худойбердиев, А.Ҳазратқулов ва У.Акбарова иштирок этишди. Бошланғич нархи 320 минг сўм бўлган 1 гектарлик боғ майдонини фуқаро Абдулла Ҳазратқулов 620 минг сўмга сотиб олди.

Гап шундаки, боғ ва узумзорларни кимошди савдоси орқали сотиб олишда ширкат хўжалиги аъзолари ва пудратчиларига имтиёзлар мавжуд. Тугатилаётган ширкат хўжалиги аъзоси саналган пудратчиларда, агар улар бир лойиҳага талабгор бўлишса, амалдаги Низом талабларига биноан ёпиқ кимошди савдосида боғ ёки узумзорнинг эгаси бўлиш имкони бор. Очиқ кимошди савдоси эса, ширкатга аъзо бўлмаган, муайян иш стажи ва малакага эга ҳар қандай шахснинг қатнашишига йўл очади. Шу сабабдан ҳам, бошқа соҳаларда ишлаётган фуқароларда очиқ кимошди савдосида қатнашиб, боғ ва узумзорларга эга бўлиш нияти туғилаётир. Бу тадбирлар мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги ислоҳотларнинг самарали кечаётганидан, мулкка эгалик имконияти кенгаётганидан далолатдир.

Хуллас, «Кўчатчилик-тажриба» хўжалигида ёпиқ кимошди савдосига ўттиз олтита, очиқ кимошди савдосида эса қирқ иккита лойиҳадаги боғ ва узумзорлар, адолат тамойилларига таянилгани боис, ўз эгаларини топди.

Мардали МАҲМУДОВ,
Сирдарё вилояти адлия бошқармаси етакчи маслаҳатчиси
Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Zamonamiz qahramonlari

ЕР АЛДАМАЙДИ

(Давоми. Боши биринчи бетда)

— 1998 йили Андижон пахтачилик институтини битириб келиб, қўшни Зафаробод туманининг «Уч қаҳрамон» хўжалигида муҳандис бўлиб иш бошлаганман, — дейди фермер — Бир неча йил шу хўжаликда ишладим. Сўнг тақдир тақозоси билан Дўстлик туманига кўчиб келдик. Бу ерда ҳам севган касбимни давом эттирдим. Хуллас, 27 йилдан бери дала кезаман. Меҳнатнинг орқасидан кам бўлмадим. Оилали, уйли-жойли бўлдим. Аслида Фориш туманининг Илонли қишлоғида туғилиб ўсганман. Қишлоғимиз катта, баҳаво жойу, лекин лалмикор. Экин майдонларга сув чиқаришнинг ҳечам иложи йўқ. Осмондан ёмғир тушса, ҳосил бўлади, тушмаса йўқ. Қилинган меҳнату, сарфланган харажатга куйиб қолиш ҳам ҳеч гап эмас. Адирларда отам, укаларим билан кўп меҳнат қилганмиз. Сизга бир гапни айтай: ернинг ҳам нафси, нафаси бор. Уни оч қолдирмаслик, зарур пайтда озиқлантириб туриш даркор. Ўзбекистонимизнинг ери халқидай мард, сахий — бирни берсанг юз қилиб қайтаради. Ер алдамайди.

Мунаввар аканинг қуёшда қорайган юзларига қарайман. Асл деҳқон билан суҳбатлашсангиз роҳат қиласиз: очиқ, самимий гапларидан завқланасиз. Ҳа, ўзбекнинг деҳқонига худо ҳалолликдан берган.

— Пайтдан фойдаланиб, сизга бир гапни айтиб олай, мухбир ука. Илтимос, шуни иложи бўлса газетангизга катта-катта харфлар билан ёзсангиз, — деди М.Собиров. — Бизга кўрсатаётган чексиз ғамхўрликлари учун Президентимизга минг раҳмат. У кишининг ҳар бир соҳада қилаётган савоб ишларининг санаб адоғига етолмайсан, одам. Тўғри тушунинг, буни хушомад учун айтаётганим йўқ. Гарчи қишлоқда яшасак-да, оддий деҳқон сифатида бари-барини ҳис этиб турибмиз. Мана бир мисол. Ўтган йилнинг ноябрь ойида пойтахтда — «Ўзэкспомарказ»да савдо кўргазмаси ташкил этилди. Мен ҳам бордим. Эҳ-ҳе, ундаги одамлар-у, сотилаётган техникани кўрсангиз. Кўриб кўз қувнайди. Биз фермерларга зарур нарсанинг бари бор. Марҳамат, керагини олаверинг, кредитга берамиз, деб туришибди яна. Қувонмай бўладими, ахир?! Дўстлик туманидан борган фермерлар ўзларига керакли техника, жиҳозларни сотиб олишди. Мен ҳам нон ва макарон маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган кичик цех ва битта ҳайдов трактори сотиб олдим. Қаранг, агар мен шу цехни Россиядан олиб келиб ўрнатадиган бўлсам, 30 миллиондан ошиқ пул кетаркан. Кўргазмадан эса, керакли манзилга ўрнатиб бериш шарти билан 22 миллион сўмга олдим. Хуллас, цехни ишга туширсак, яна 20 нафар одам иш билан таъминланади. Фермер хўжалиги ишчи-хизматчиларининг сони 40 кишига етади. 2006 йили ҳар бир аъзомизнинг ўртача йиллик даромади 1 миллион 200 минг сўмни ташкил этган бўлса, цехдан кўрадиган фойда эвазига бу кўрсаткич янада ошади. Деҳқоннинг рўзғоридан кўнгли тўқ бўлса, астойдил кетмон чопади-да.

Мунаввар ака ғурур билан гапиради. Кўнглида орзулари бир олам. Кўпроқ қилинган ишлардан кўра, режалари ҳақида сирлашади.

Дарвоқе, мен бу далаларга мана шу самимийлиг-у одамийликни соғиниб келаман. Тошкентга қайтарканман, қўли қадоқ бободеҳқоннинг ҳаёти, турмуши, ўзидай содда, самимий гурунгларидан руҳим кўтарилиб, яшаш, яратиш завқи кишига нечоғлик бардам кайфият бағишлашини чин дилдан ҳис этаман.

Абдуғаффор ОМОНБОЕВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Jamiyatimiz maqsadi

ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯ – АСОСИЙ ТАМОЙИЛ

Мулк, асосан, давлат мулкидан иборат бўлган, режали ишлаб чиқаришга асосланган, якка мафкура ҳукмрон социализмдан бозор иқтисодиётига асосланган демократик тузумга — фуқаролик жамияти, ҳуқуқий давлатга ўтишнинг тап-тайёр қолипи, тажрибаси, босиб ўтилган равон йўли йўқ эди.

Ана шунда Ўзбекистон раҳбари мамлакат учун ўтиш даврининг беш асосий тамойилини ишлаб чиқди.

Тўртинчи тамойил — аҳолининг демографик аҳволини ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий ҳимояни йўлга қўйиш.

Беш тамойил эсга олинаётганлигидан кўзланган мақсад — ижтимоий ҳимоя масаласининг давлат сиёсатидаги ўрни ва мавқеини аниқроқ тасаввурга келтиришдан иборат.

Энди, аввал шу «ижтимоий» сўзининг маъноларини ойдинлаштириб олишимиз лозим.

«Ижтимоий ҳимоя» — сиёсий, яъни давлатшуносликка оид атама. Маъно жиҳатидан «кўпчиликни ҳимоя қилиш» деган маънони билдиргани билан у амалда аҳолининг, асосан, қуйидаги тоифаларини моддий ва маънавий ҳимоя қилишни назарда тутади:

- етим-есирлар;
- муҳтож кимсалар;
- кам таъминланганлар;
- кўп болали оилалар;
- ногиронлар;
- боқувчисиз кимсалар;
- пенсионерлар;
- уруш ва меҳнат ветеранлари;

Аҳолининг бу тоифаси ҳар қандай тузум ва жамиятда у ёки бу даражада бўлади. Аммо бир тузумдан иккинчи тузумга ўтаётганда, хусусан, эски ишлаб чиқариш тизими, мавжуд иқтисодий интеграция ўз-ўзидан ва табиий равишда издан чиқади, уларнинг барини янгидан шакллантиришга тўғри келади. Шунингдек, мулкка эгалик қилишнинг шакли ўзгаради, давлат корхоналари, ҳатто экин ерлари эгалари ўзгаради, ишчи кучи бозори ҳам бевосита бозор иқтисодиёти қонуниятлари асосида тақсимланади. Демак, ижтимоий ҳимояга муҳтожлар сафи камайиб-кўпайиб туриши ҳам табиий.

Хўш, Ўзбекистонимизда бу муаммолар қандай ҳал этиляпти? Биз қандай йўлни босиб ўтдик?

Президентимизнинг деярли ҳар бир чиқиши амалда мамлакатдаги ислоҳотлар вазиятини таҳлил этади, муаммоларни ўртага қўяди, уларнинг ечимини кўрсатади ва жамиятни ўзгартиришнинг янги вазифаларини белгилаб беради.

Давлатимиз раҳбари 2002 йилнинг 29 августида иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси тўққизинчи сессиясида **«Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари»** мавзуида маъруза қилди. Унда ўша даврнинг давлат ва халқ олдида турган энг долзарб вазифалари ўртага қўйилди, ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг муҳим тамойиллари белгилаб берилди.

Юртбошимиз ижтимоий ҳимоя масаласида амалга оширилган ишларга умумий баҳо бера туриб, жумладан, одамлар турмуш даражасининг кескин пасайиб кетишига йўл қўймасдан, аҳолининг ҳимояга муҳтож қатлам ва гуруҳларини ижтимоий жиҳатдан муҳофаза қилган ҳолда, ижтимоий-сиёсий барқарорлик ва фуқаролар тотувлиги сақлаб қолинганини алоҳида қайд этди.

Истиқлол йилларида ижтимоий муҳофаза муайян тизимга айланди. Муҳтож қатлам ва гуруҳларга моддий ёрдам кўрсатишнинг механизми ишлаб чиқилди. Буни адолатли амалга оширишда қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинларининг масъулияти оширилди.

Ижтимоий ҳимоя давлат сиёсатининг асосий тамойили сифатида ҳар йили амалга ошириляпти. Ҳатто йилларни махсус бир йўналишни белгилаган ҳолда номлаб, шу асосда дастурлар қабул қилишдан кўзланган бош мақсадлардан бири ҳам ана шу ижтимоий ҳимояни имкон қадар кучайтиришдан иборат. Айтилмоқчики, «Инсон манфаатлари йили» (1997)да ҳам, «Оила йили» (1998)да ҳам, «Аёллар йили» (1999)да ҳам, «Соғлом авлод йили» (2000)да ҳам, «Она ва бола йили» (2001)да ҳам, «Қарияларни қадрлаш йили» (2002)да ҳам, «Обод маҳалла йили» (2003)да ҳам, «Меҳр ва мурувват йили» (2004)да ҳам, «Сиҳат-саломатлик йили» (2005)да ҳам, «Ҳомийлар ва шифокорлар йили» (2006)да ҳам бу мақсад бош масала эди десак, хато бўлмайди.

Бироқ 2007 йилнинг бу жиҳатдан алоҳида ажралиб турадиган ери бор – бу йил махсус **«Ижтимоий ҳимоя йили»**.

Буни қандай шарҳлаш мумкин?

Биринчидан, истиқлол йилларида изчил амалга ошириб келинаётган ижтимоий ҳимоя бу йил ҳам изчил давом эттирилади.

Иккинчидан, бу йил ижтимоий ҳимояга ҳар қачонгидан кўра кўпроқ эътибор берилади. Бу борада шу кунларда махсус ҳукумат дастури тузилди.

Учинчидан, мамлакат халқининг бутун диққат-эътибори шу муҳим масалага қаратилади, бу борадаги бой меросимиз ўрганилади, бисотимиздаги шу йўналишдаги бор фазилатларимиз рўёбга чиқарилади.

Тўртинчидан, ижтимоий ҳимоя жамиятда қатъийлашади, доимий табиат касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг шу йил 23 январида қабул қилинган **«Ижтимоий ҳимоя йили»** Давлат дастури тўғрисида»ги Қарори кишини шундай фикр-мулоҳаза юритишга ундайди.

Дастурнинг йил давомидаги ижроси эса, шубҳа йўқки, жамиятимизни янада маънавийлаштиради. Бу йил миллий тарихимизга маърифатли жамият барпо этиш йўлидаги бир муҳим ҳалқа бўлиб кириши аниқ.

Султонмурод ОЛИМ

Ta`lim va islohat

ТАЪЛИМ КРЕДИТИ

унинг жорий этилиши талабалар ижтимоий ҳимоясининг кафолатидир

(Давоми. Боши биринчи бетда)

Мамлакатимизда кузатилаётган иқтисодиётнинг барқарорлашуви тижорат банкларига кредитлаш операцияларини ўтказиш имконини беради. Лекин чет эл тажрибаси таҳлил қилиб кўрилганда, фақат банкларнинг бир қисми ана шундай фаолият олиб бориши мумкинлиги аён бўлади. Зеро, маблағлаштиришнинг кўпгина йўналишларига эга бўлган тижорат банклари самараси етарлича даражада тайин, шунингдек, пул маблағини қайтариш ишончлилиги юқори бўлган лойиҳаларни кредитлашни маъқул топади.

Талабаларни кредит билан таъминлаш жараёнини ташкил этишнинг иқтисодий самарасини ҳисоблаш, кўп ҳолларда, амалда мумкин эмас. Билимни пул маблағи ажратиладиган объекти сифатида ташлаб қўйиб ҳам бўлмайди. Демак, уларга хусусий эгалик ҳуқуқини ҳам бериб бўлмайди. Мазкур омиллар таълим кредитлари бериш жараёнини юқори даражада қалтис бўлган банк операциялари қаторига олиб чиқади. Шулардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, тижорат банки арзигулик кафолатга эга бўлмай туриб бундай хизматга қўл урмайди.

Бу ҳолда мижоз банк билан кредит шартномаси тузади. Шартномага мувофиқ, банк мижозга зарур миқдордаги маблағни таълим олиш вақтига тўғри келадиган муддатга беради. Ўз навбатида, заемчи фоизларни кредит шартномасида белгиланган муддат (ҳар ой, ҳар уч ой, ҳар йил)да тўлаш мажбуриятини олади.

Мазкур кредитлаш узоқ муддатни ичига олиши боис, банк ссудадан фойдаланганлик учун олинадиган фоизларни юқори миқдорда белгилаши керак. Аммо мазкур жараённинг муҳимлигини ҳисобга олиб, таълим кредити тўғрисидаги ушбу қарорда муайян кўрсатгичга боғлиқ фоиз ставкасини Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкасидан ошмаган ҳолда амалга оширилади.

Талаба олий ўқув юртини тугатиб, белгиланган вақт, масалан, олти ой ўтгач, заемчи белгиланган тартиб бўйича қарзнинг асосий миқдорини махсус тақсимот схемаси бўйича тўлаб бориш мажбуриятини олади. Бу тартибда ёш мутахассиснинг иш ҳақи миқдори назарда тутилиши керак, яъни умумий тўловлар иш ҳақи умумий миқдорининг муайян улушига тўғри келиши лозим. Талабаларни кредитлашни ташкил этган банкнинг келишилган муддатда заемчи фоизли тўловларни амалга оширишига ишончи комил бўлиши керак.

Бундан ташқари, ҳар бир ўқув йилига алоҳида кредит ҳисобини белгилаш таваккалчиликни камайтириши мумкин. Бу кредит олдинги семестр натижаларидан келиб чиққан ҳолда белгиланади ва унинг ўртача миқдори аниқланади. Бу эса талабанинг юқори натижаларга эришишига интилишига ижобий таъсир кўрсатади. Шу ўринда алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, бугунги кунда мамлакатимиз олий ўқув юртларида 185 минг нафардан ортиқ талаба бакалавр дипломини олиш учун ва яна 10 минг нафардан ошиқ талаба магистрлик даражасини олиш учун тўлов-контракт асосида таълим олмоқда. Уларнинг кўпчилик қисми айнан таълим кредетидан фойдаланишлари мумкин. Яна бир таклиф шундан иборатки, купчилик ҳолларда, тўлов-контракт асосида таълим олаётган талабалар юқори курсга бориб тўлаш имкониятини топа олмасдан олий ўқув юртларини ташлаб кетишининг олди олинади. Ёки бакалаврдан сўнг магистратурани, яъни контракт асосида ўқишни давом этиш масаласини ижобий ҳал этиш учун мустақил фикрлик мутахассис бўлишига имконият берилади. Мана шу биргина мисолнинг ўзиёқ юртимизда талабалар нечоғлик ижтимоий ҳимояланганлигини кўрсатади.

Хуллас, таълим кредити бериш бўйича қарорни жорий қилиш, бизнингча, ҳар томондан, мақсадга мувофиқлиги ва зарурлиги, олий таълим олиш учун кенг имкониятлар яратилгани, иккинчи томондан, молиявий масъулиятни мазкур жараёндан манфаатдор барча томонлар зиммасига тенг тақсимлаш билан боғлиқ. Назаримизда, таълим кредитини беришнинг самарали механизмини ишлаб чиқиш ва жорий этиш жараёни узоқ вақтни олмайди, бу фуқароларнинг олий таълим олиши имконини сезиларли даражада ошириш ва олий мактаб фаолиятини мустаҳкамлашга имкон туғдиради.

Қолаверса, бўлғуси мутахссисларни ижтимоий ҳимоя қилиш билан бир қаторда, бозор иқтисодиёти асосида шаклланаётган молия институтлари билан ҳамкорлиги маданиятини ўстиришга хизмат қилади.

Муҳаммадали САИДОВ,
иқтисод фанлари доктори
Шухрат УЛУҒОВ,
тадқиқотчи

ЎҚУВЧИЛАР ЎҚҚА ТУТИЛДИ

Ироқлик жангарилар 28 январь куни Бағдод шаҳри ғарбида жойлашган ўрта мактаблардан бирини миномётларда ўққа тутишди.

Отишма натижасида беш нафар бегуноҳ ўқувчи қизлар қурбон бўлишди ва йигирмадан ошиқ ўқувчи турли даражада тан жароҳати олди. Ҳозирча Ироқ расмийлари бу қонли воқеанинг ортида ким турганини аниқ айта олишмаяпти. Уларнинг фикрича, бу жангариларнинг қилмиши бўлиши мумкин.

Бундан ташқари, 28 январь куни Ироқда уч нафар америкалик ҳарбий ҳам тўқнашувлар чоғида ҳалок бўлди, деб хабар беради "France Presse" ахборот агентлиги. Бу ҳақда журналистларга Ироқдаги коалицион кучлар қўмондонлиги маълумот берган. Лекин уларнинг ўлими қандай ва қаерда юз берганлиги ҳақида аниқ маълумотлар йўқ.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, январь ойида Ироқдаги америка ҳарбийлари 78 нафар қурбон берган.

ҒАЗО СЕКТОРИДА ҲАМОН НОТИНЧЛИК

"ИТАР-ТАСС" ахборот агентлиги куни кеча "ХАМАС" жангарилари фаластинлик генерал,

Фаластин хавфсизлик хизматининг Ғазо секторидаги раҳбари Сайид Шаабан Абу Асрани гаровга олиб, деб хабар тарқатган. Расмий ахборотларга қараганда, генерал Сайид Шаабан Абу Асра шу пайтгача гаровга олинганлар орасида энг юқори мартабали раҳбарлардан бири ҳисобланади.

Сўнгги тўрт кун ичида "ФАТХ" ва "ХАМАС" жангариларининг тўқнашуви натижасида 26 нафар тинч аҳоли вакили қурбон бўлган. Энг ачинарлиси, қурбон бўлганларнинг икки нафари вояга етмаган ўсмирлардир. Бундан ташқари, сўнгги кунларда Ғазо секторида ўндан ошиқ фуқаро турли даражада тан жароҳати олган. Ахборот агентлиги сўнгги ойда Ғазо секторида қурбонлар сони 60 нафардан ошиб кетганини алоҳида таъкидлаб, бунга Фаластин Миллий маъмурияти раҳбари Маҳмуд Аббоснинг муддатидан аввал сайловлар ўтказиш ҳақидаги қарори сабаб бўлганини кўрсатиб ўтган.

Фаластиндаги вазиятни ўнглаш мақсадида Саудия Арабистони қироли Абдулла ибн Абдул Азиз "ФАТХ" ва "ХАМАС" ҳаракатлари етакчиларини Макка шаҳрига таклиф этган. Томонлар яқин кунларда Маккада учрашиб, тинчлик битимига имзо чекишлари мумкин.

ВАЗИЯТ ЖИДДИЙЛАШМОҚДА

28 январдан 29 январга ўтар кечаси Цхинвали шаҳри яқинида жойлашган милиция пости номаълум шахслар томонидан ўққа тутилган. Грузия расмийларидан Мераб Антадзе "агар Россия тинчликпарвар кучлари бу масалага аралашмаса, вазият янада жиддийлашиб кетиши мумкин"лиги ҳақида баёнот берган.

Отишма натижасида Жанубий Осетия милицияси хизматчиларидан бири жиддий жароҳат олган ва шифохонада ҳаётдан кўз юмган. Шифокорларнинг айтишларича, марҳум милиционер Александр Плиевнинг жароҳати жуда оғир бўлган ва унинг ҳаётини сақлаб қолишнинг ҳеч бир иложи бўлмаган. Маълумотларга қараганда, Александр Плиев Владикавказ шифохонасидан бирода вафот этган.

Интернет материаллари асосида Тошкент Давлат Шарқшунослик институти талабаси Сардор ТОШТУРДИЕВ тайёрлади

Faoliyat

ЖИНОЯТЧИЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ

бунда жазонинг оғирлиги эмас, муқаррарлиги муҳим аҳамиятга эга

Давлатимиз раҳбари Ислом Каримов халқ депутатлари Фарғона вилояти Кенгашининг 2006 йил октябрь ойида бўлиб ўтган навбатдан ташқари сессиясида шундай деб таъкидлаганди: «Ҳар қандай оғир ва мураккаб аҳволга тушганимизда ҳам, жамоатчилик, маҳалла, фуқаролар йиғинлари оқсоқоллари, обрўли фахрийлар билан бамаслаҳат мавжуд муаммоларнинг ечимини топиш, вазиятни очиқ-ойдин тушунтириш — бугунги куннинг долзарб вазифаси, ҳаётда учрайдиган ҳар қандай ноxуш ҳолатларнинг олдини олишнинг асосий шартидир». Дарҳақиқат, Президентимизнинг бу сўзлари жамиятимизда барқарорликни таъминлашда дастуриламал бўлиши лозим.

Амалдаги **«Ўз-ўзини бошқариш органлари тўғрисида»**ги қонун талабларига кўра, қишлоқ ва маҳалла фуқаролар йиғинлари фуқаролар ўртасида кенг тарғибот-ташвиқот ишларини олиб боришга ҳамда ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олишга масъулдирлар. Бироқ таҳлиллар бу борада ҳали кўп ишларни амалга оширишимиз ва чора-тадбирлар белгилашимиз зарурлигини кўрсатмоқда.

Жиноят ишлари бўйича Фарғона туман суди томонидан ўтган 2006 йил давомида 1176 та маъмурий ҳуқуқбузарликка оид ишлар кўрилган. Шундан 56 тасини майда безорилик, яъни жамоат жойларида тартибни, фуқароларнинг осойишталигини бузиш каби ҳаракатлар ташкил этади. Безориларнинг 30 нафарига нисбатан маъмурий қамоқ, 33 нафарига эса жарима жазоси қўлланилди. Ачинарли томони, бу ҳуқуқбузарлар орасида муқаддам судланган бўлишига қарамай, ўзига тегишли хулоса чиқариб олмаган, майда безориларнинг борлигидир. Хусусан, тумандаги Қўрғонтепа қишлоқ фуқаролар йиғинида яшовчи Азимжон Носиров 2006 йил 19 февраль куни маст ҳолда фуқаро Н.Масаидованинг тинчлигини бузиб, ҳуқуқбузарлик ҳаракатларини содир этган. Бунинг учун А.Носиров суд қарорига кўра, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддаси билан маъмурий жавобгарликка тортилган. Ваҳоланки, у муқаддам ҳам уч маротаба маъмурий жавобгарликка тортилган эди.

Қўқон шаҳрида яшовчи Рустам Асрақулов муқаддам Фарғона шаҳар суди томонидан жиноят содир этгани учун уч йил муддатга озодликдан маҳрум этилиб, амнистия актига асосан жазодан муддатидан илгари озод қилинган эди. Бироқ Рустам бу бағрикенгликнинг қадрига етиб, хатоларидан тўғри хулоса чиқармади. Аксинча, яна жиноятга қўл урди. Бу гал у «Ипотекабанк»нинг Фарғона бўлими бош ҳисобчиси Х.Валиева ва «Илҳом» савдо тижорат ишлаб чиқариш фирмаси раҳбари У.Қосимов билан жиноий тил бириктириб, ҳужжатларни қалбакилаштириш орқали Фарғона саноат касб-ҳунар коллежи ҳамда Фарғона шаҳар ижтимоий таъминот бўлимига тегишли 20.490.000 сўм бюджет маблағларини талон-тарож қилди. Албатта, суд ҳукмига биноан, у ҳам қонуний жазога тортилди.

Ушбу фактлар билан жиноятчиликнинг олдини олиш жазонинг оғирлигига эмас, балки унинг муқаррарлигига боғлиқлигини таъкидламоқчимиз, холос.

Маълумки, Жиноят кодекси қонунийлик, фуқароларнинг қонун олдида тенглиги, инсонпарварлик, одиллик, айби учун жавобгарликнинг муқаррарлиги тамойилларига асосланади. Инсонпарварлик тамойили жиноят содир этган шахсга нисбатан унинг ахлоқан тузалиши, такрор жиноят содир этишнинг олдини олиш учун ҳуқуқий таъсир чораси қўлланилишини назарда тутади. Одиллик тамойили эса жиноят содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан қўлланиладиган жазо одилона, яъни жиноятнинг оғир-енгиллигига, айбнинг ва шахснинг ижтимоий хавфлилик даражасига мувофиқ бўлишини талаб этади.

Миллий қонунчилигимиз тарихига назар ташласак, жазолаш ислом жиноят ҳуқуқининг (уқубот) энг муҳим хусусиятларидан бири саналганига гувоҳ бўламиз. Шарқнинг машҳур фиқҳшуноси Бурҳониддин Марғиноний ўзининг «Ҳидоя» асарида жазога шундай таъриф беради: **«Жазонинг мақсади — жиноят содир этмаслик учун қўрқитиш, таъзир жазоси — инсонни тузатиш, демакдир»**.

Мамлакатимиз суд-ҳуқуқ тизимида амалга оширилаётган ислоҳотларнинг бош мақсади ҳам жиноий жазоларни босқичма-босқич либераллаштириш орқали жиноятчиликнинг олдини олишдан иборатдир.

Сўнгги йилларда жиноий ва процессуал қонунчилигимизнинг дастлабки тергов ва судгача бўлган жараён устидан суд назоратини кучайтириш билан боғлиқ айрим қонун меъёрларини қайта кўриб чиқиш зарурати юзага келганди. Бу ишга белгиланган чора-тадбирлар, қилинаётган ва келажакда қилиниши лозим бўлган амалий ишлар билан ёндашиш лозим. Чунки ривожланган давлатларда шахсни ушлаб туриш, ҳибсга олиш, шунингдек, бошқа процессуал мажбурий чораларни қўллаш учун санкция ҳуқуқи судга берилган.

Президентимизнинг **«Қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш тўғрисида»**ги Фармони мамлакатимизнинг халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида халқаро ҳужжатларда баён этилган мажбуриятларни тўлиқ бажаришга интилаётганининг амалдаги исботидир. Ушбу Фармондан кўзда тутилган мақсад шахсни ҳибсга олишга, қамоқда сақланишига ёки ҳуқуқини чеклаб қўйишга суднинг қарорисиз ҳеч ким ҳақли эмаслиги ҳақидаги Конституция ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган тамойилларига мос келадиган, фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқлари дахлсизлигини ҳимоя қилиш самарадорлигини оширадиган, эҳтиёт чораси сифатида қамоққа олишга санкция бериш ҳуқуқини прокуратура идораларидан судларга ўтказишдан иборатдир.

Айни пайтда ҳар бир мансабдор шахс ва жамоатчилик вакиллари олдида турган энг муҳим вазифа шахсни, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини, мулкни, табиий муҳитни, тинчликни, хавфсизликни жиноий тажовузкорликдан ҳимоя қилиш билан узвий боғлиқдир. Зеро, мазкур ижтимоий муносабатлар ҳар қандай демократик давлат сиёсатининг негизини ташкил этади.

Ваҳобжон СИДДИҚОВ,
Жиноят ишлари бўйича Фарғона туман судининг раиси

Газетамиз ўз номи билан ҳуқуқий нашр бўлгани боис, таҳририят хатқутисига келиб тушаётган мактубларнинг аксарият қисми ариза-шикоятлардан иборат. Уларнинг орасида оддийгина маҳалла фаоллари аралашуви билан ҳал қилса бўладиган муаммолардан тортиб, узоқ йиллар мобайнида ечимини топмаётган масалалар ҳам мувжуд. Шунингдек, шикоятчиларимиз орасида атайлаб кимнидир ёмонотлиқ қилиш илинжида аризабозлик қилиб юрган муштарийлар ҳам борки, ҳаётнинг бу ҳақиқатидан ҳам кўз юма олмаймиз. Нима бўлганда ҳам таҳририятга ишониб, биздан маслаҳат ёки ёрдам сўраб мактуб йўллаган бирор-бир фуқаронинг хатини эътибордан четда қолдирмаймиз. Имкон даражасида уларнинг оғирини енгил қилишга ҳаракат қиламиз. Жорий йилнинг январь ойида таҳририятга 17 нафар фуқародан турли мавзуларда ариза-шикоят келиб тушган.

Tahlil va saboq

ОДАМЛАР НЕГА ШИКОЯТ ЁЗАДИ?

(Биринчи мақола)

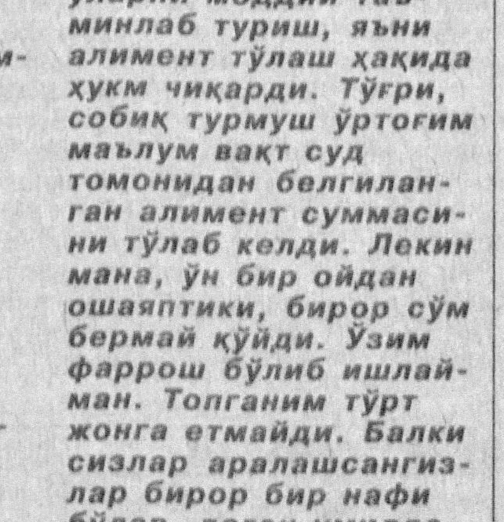

Келинг, сўзимиз қуруқ бўлмаслиги учун айрим мактубларга тўхталиб ўтайлик. Таҳририятга Сурхондарё вилояти, Жарқўрғон тумани, Н.Боймуродов жамоа хўжалигининг "Қўлдовли" маҳалласида истиқомат қилувчи фуқаро Гулбаҳор Имомқулова қуйидаги мазмунда шикоят йўллаган.

"...Тақдир экан, 2002 йилда турмуш ўртоғим Қўлдош Имомқулов билан ажрашдик. Менинг оиламни сақлаб қолиш йўлида қилган барча саъй-ҳаракатларим бекор кетди.

Тўғриси, бўлиб ўтган воқеалар ҳақида ёзиб сизларнинг қимматли вақтларингизни олиб ўтиргим йўқ. Шунинг учун ҳам тўғридан-тўғри мақсадга ўтиб қўя қолай.

2002 йилда суд 3 нафар фарзандимни менинг қарамоғимда қолдириб, собиқ турмуш ўртоғимга уларни моддий таъминлаб туриш, яъни алимент тўлаш ҳақида ҳукм чиқарди. Тўғри, собиқ турмуш ўртоғим маълум вақт суд томонидан белгиланган алимент суммасини тўлаб келди. Лекин мана, ўн бир ойдан ошаяптики, бирор сўм бермай қўйди. Ўзим фаррош бўлиб ишлайман. Топганим тўрт жонга етмайди. Балки сизлар аралашсангизлар бирор бир нафи бўлар, деган умидда ушбу мактубни ёзаяпман..."

(Давоми тўртинчи бетда)

Hushyor bo`ling, firibgar!

МУХЛИСГА ИХЛОС

ёки

«Нексия» харидорларининг чув тушганлиги хусусида

Ҳаётда одамлар турли мақсад билан яшайди. Кимдир одамларга яхшилик улашишни, оғирини енгил қилишни ҳаётнинг мазмуни деб билса, бошқа биров аксинча йўл тутади. Яъни азбаройи нафс илинжида ҳатто соддадил одамларни «чув» туширишдан ҳам тап тортмайди. Бундай кимсаларни халқимиз «устаси фаранг», деб ҳам атайди.

Бухоролик Мухлис Ҳамидов ҳам ана шундай кимсалар тоифасидан чиқиб қолди.

Хўш, Мухлис Ҳамидов ким, у қандай қилмишга қўл урган, дейсизми? Унда қулоқ тутинг.

2006 йилнинг февраль ойида Бухоро шаҳрининг Ғиждувон кўчасида истиқомат қилувчи Аслон Содиқов хотини Муборак Ражабова ва ўғли Илҳом Ражабов билан яхши ниятда «Нексия» русумли автомобиль харид қилиш мақсадида автосалонга йўл олишганда кутилмаганда мунофиқ кимсага дуч келиб, овораю сарсон бўлишни сира хаёлларига ҳам келтиришмаганди.

Аслини айтганда, уларнинг мушкулини осон қилишга «бел боғлаган» Мухлис Ҳамидов уларга тилидан бол томиб муомала қилди. Хуллас, айланиб-ўргилиб, бир зумда уларнинг ишончига кирди. Мушкулларини осон қилишга кафолат берди. Хайрлашаётиб эса, Аслон Содиқовнинг уй телефони рақамини ёзиб олиб, тез орада қўнғироқ қилишга ваъда берди.

— Ҳозир қўлимизда 7.000.000 сўм пулимиз бор. «Нексия»нинг нархини 11.330.940 сўм деб айтаяпсиз. Эрта-индин тўлиқ олиб келамиз, ука, — деди Муборак Ражабова иши осон ҳал бўлаётганидан қувониб.

Уйга келгач, «Тико» русумли енгил автомашинани сотиб, «Нексия»га пул жамлаш тараддудига тушишди.

— Орадан бир неча кун ўтгач, Мухлис Аслон Содиқовнинг уйига қўнғироқ қилди. Яқинда мен Андижон шаҳрига бормоқчиман. Кассага пул топширсангизлар, «Нексия»ни маъқул рангидан олиб келардим, — деди у.

Шундан сўнг Содиқовлар оиласи яна тараддудга тушиб қолишди. Ниҳоят, 2006 йил 19 март куни Муборак опа эри, ўғли билан 11.339.940 сўм пулни кўтариб, Мухлис Ҳамидовнинг ҳузурига ошиқишди.

Изоҳ: Мухлис Ҳамидов — 1977 йил, 13 февралда Бухоро шаҳрида туғилган, оилали, 1 нафар фарзанднинг отаси. Бухоро шаҳар «Автоилм» масъулияти чекланган жамиятида директор вазифасида ишлаган.

— Одамдан яхшилик қолади. Мен сизларга машинани «шапкасиз», айтган рангларингиздан олиб келиб бераман. Билса балиқ, билмаса хо-

лиқ, — деди пулни санаб оларкан Мухлис. — 2004 йилдан буён шу фирмага директорман. Менинг автосалонимдан ҳали бирор киши кўнгли хира тортиб кетгани йўқ. Насиб бўлса, сизлар ҳам раҳмат, дейсизлар 5 апрель куни шу салондан гижинглаб турган тулпорни миниб кетасизлар.

Харидорлар Мухлис билан хайр-хўшлашиб салондан ташқарига чиқар эканлар, Бухоро кўчаларида «Нексия» машиналарида елдай учиб юришни кўз олдиларига келтиришди. Ўзиям машинамисан машина-да. Роҳатижон, юмшоқ, учқур. Салобатини айтмайсизми?

Мухлисга бутунлай ихлос қўйган ота-она, Илҳом шуларни хаёлларидан ўтказар экан, қувончлари ичига сиғмай кетди. Ҳаммаси рисоладагидек кетаяпти. Хазинага пул кирим қилинди. Шартнома тузилиб, чипта ёзиб берилди. Шундай вазиятда ширин хаёлга берилмай бўладими?!

Бироқ Муборак Ражабованинг қувончи узоққа чўзилмади. Нега деганда орадан кўп ўтмай улар мижоз бўлган автосалон пештоқидаги «УзДЭУавтосалони» деган лавҳа шунчаки хўжакўрсинга осиб қўйилганлиги маълум бўлди. 5 апрель куни ҳам, ундан кейинги кунлар ва ойларда ҳам машинадан дарак бўлмади. Ажабланарли томони шундаки, «Автоилм» МЧЖнинг низомида аҳолига «УзДЭУ» автомашиналарини сотиш ваколати йўқ экан. Буни сўраб суриштириш кимнинг ҳам хаёлига келибди, дейсиз?!

Шу ўринда мазкур жиноятнинг содир этилишига қандай омиллар сабаб бўлган, деган табиий савол туғилади. Шаҳар ДСИ ходимлари хусусий тадбиркор сифатида фаолият юритаётган юридик шахсларнинг ишларини ўз вақтида, белгиланган тартибда ўрганиб чиқмаганлар. Ёки ноқонуний хатти-ҳаракатларни кўриб кўрмаганга олганлар. Натижада кичкина яра газак олиб, Мухлис Ҳамидовни жиноят ботқоғига етаклаган.

— Мен айбимга иқрорман. Аслон Содиқов, унинг турмуш ўртоғи ва ўғлини алдадим. МЧЖ автомашинани сотиб олиш ва сотиш ваколатига эга эмас. Расмий ҳужжатларнинг барчаси қалбакилаштирилганини тан оламан, — деди дастлабки тергов ва суд тергови чоғида Мухлис Ҳамидов. — Қилмишимдан пушаймонман...

Аслон Содиқов оиласига етказилган моддий зарар суд жараёнида тўла қопланди. 2006 йил 13 октябрь куни жиноят ишлари бўйича Бухоро шаҳар судида сохта тадбиркорга нисбатан адолатли ҳукм ўқилди.

Фирибгарлик, алдов, ёлғончилик инсонни таҳқир этади. Бундай одамлар минг хийла-найранг ишлатмасин барибир эл олдида шармисор бўлади.

Иброҳим ЖАББОРОВ,
ҳуқуқшунос,
Валижон ЮСУПОВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

Tahlil va saboq

ОДАМЛАР НЕГА ШИКОЯТ ЁЗАДИ?

(Давоми. Боши учинчи бетда)

Бу ўринда ўз фарзандларидан тониб, уларга суд ҳукми билан ажратилган алиментни тўлашдан бўйин товлаб юрган ота хусусида сўз айтишдан ўзимизни тиямиз. Чунки бундай ноинсоф оталар ҳақида кўп ёзилган. Уларнинг қилмишлари муҳокама қилинган. Шунинг учун Қ.Имомқуловнинг бу қилмишини қандай баҳолашни газетхонларнинг ҳукмига ҳавола қилиб, масаланинг бошқа томони хусусида озгина мулоҳаза юритиб кўрсак.

Келинг, аввало, ўз-ўзимизга савол бериб кўрайлик?

Ахир алимент тўлашдан қочиб юрган отага атрофдагилари, дейлик, ота-онаси, ака-укалари, қариндош-уруғлари ёки маҳалла-кўй нега ўз вақтида танбеҳ бермади? Нега ёлғиз она ёрдам сўраб борган суд ижрочилари унинг арз-додига бефарқ қарашди? Қолаверса, Г.Имомқулова истиқомат қилаётган "Қўлдовли" маҳалла қўмитаси раҳбарлари ҳукумат томонидан кам таъминланган оилаларни ижтимоий ҳимоя қилиш учун ажратилаётган маблағларни кимларга ажратаётган экан?..

Агар ана шу саволлардан ҳеч бўлмаса биттасига Жарқўрғоннинг ўзида жавоб топилганда эди, бугун биз бу масалани республика матбуотида муаммо сифатида кўтариб ўтирмаган бўлардик. Янаям аниқроғи, агар Г.Имомқулованинг ариза-шикоятлари ўз вақтида ва ўз жойида текширилиб, унга тегишли тартибда ёрдам ёки тушунтириш берилганида ҳам, у бугун аризабозлик қилиб юрмаган бўларди...

Энди таҳририят хатқутисига келиб тушган яна бир мактуб билан танишайлик.

Тошкент вилояти, Бўстонлиқ тумани, Ғазалкент қишлоғида жойлашган "Чотқол" сиҳатгоҳи хизматчилари Насиба Шерметова ва Клара Рисметовалар шундай ёзишади:

"Биз узоқ йилларда буён "Чотқол" сиҳатгоҳида ишлаб келамиз. Мен – Насиба Шерматова 2002 йилдан бошлаб ушбу сиҳатгоҳда даволаш ишлари бўйича директор муовини лавозимида ишлайман. Мен – Клара Рисметова сиҳатгоҳда ҳамшира бўлиб ишлаб келаман. Узоқ йиллик иш фаолиятимизда бирор-бир ноқонуний ҳолатга йўл қўймаганмиз. Бирор марта сиҳатгоҳ раҳбариятти томонидан огоҳлантириш ёки ҳайфсан олмаганмиз. Аммо кутилмаганда 2006 йилнинг октябрь ойида бизни директор ўз ҳузурига чақириб, "ходимларнинг ойлик маошларини оширишимиз керак. Шунинг учун нафақа ёшидаги 13 нафар ходимни ишдан бўшатаяпмиз. Сизлар ҳам ўз хоҳишларинг билан нафақага чиқиш ҳақида ариза ёзиб беринглар", деди. Биз иккаламиз ҳам 51 ёшдамиз. Амалдаги қонунчилик бўйича ўз хоҳишимиз билан шу ёшда нафақага чиқишимиз ёки чиқмаслигимиз мумкин. Директорга шуни тушунтирдик. У эса бизни эшитишни ҳам хоҳламади...

Хуллас, ана шундан кейин бизга нисбатан турли тазйиқлар бошланди. Бизга 2006 йилнинг 1 ноябридан 31 декабрига қадар икки ойлик муддат билан бошқа иш топиш ҳақида "огоҳлантириш" берилди. Табиийки, биз бунга кўнмадик. Шундан кейин 2007 йилнинг 2 январь куни ҳар иккаламизнинг қўлимизга биз билан тузилган меҳнат шартномаси тугатилганлиги ҳақида буйруқни келтириб беришди...

Яна шуни алоҳида таъкидлаб ўтишни истардик, бизнинг ҳузуримизда ўз хохишлари билан ишдан бўшаб, нафақага чиқиш учун ариза ёзган 11 нафар 51 ёшдан 70 ёшгача бўлган ходимлардан бор-йўғи уч нафари нафақага чиқарилди. Қолган тўққиз нафари эса ҳамон ўз ишларини давом эттиришмоқда. Албатта, бизнинг узоқ йиллар бирга ишлаган ҳамкасбларимизга нисбатан заррача хусуматимиз йўқ. Лекин нега ўз хоҳиши билан ариза ёзганлар ишда қолдирилдию, аммо директорнинг буйруғига бўйсунмай, ариза ёзмаган бизлар ишдан бўшатилдик?.."

Албатта, биз бу ўринда аризанинг қисқача мазмунини келтирдик. Чунки шикоят хатида келтирилган бошқа бир қатор масалаларни ўрганиш лозим. Буни эса тегишли идоралар амалга оширади. Бизни эса масаланинг бошқа жиҳати ўйлантириб қўйди. Агар ҳақиқатдан ҳам қисқартириш лозим экан, унда нега сиҳатгоҳ раҳбарияти бу масалага қонун нуқтаи назаридан ёндошмади. Қолаверса, нега энди 51 ёшга тўлган икки аризачига ёшлари рўкач қилинади-ю, 55 ёки 57 ёшга кирган (шикоят хатида 51 ёшдан 70 ёшгача бўлган хизматчиларнинг исм-шарифлари ва хизмат вазифалари тўлиқ келтирилган) хизматчиларнинг ёшларидан кўз юмилади? Агар ҳамма ходимларга нисбатан амалдаги қонунчилик асосида муносабат юритилган бўлса, нега ушбу сиҳатгоҳда аризабозлик бошланди?..

Хулоса ўрнида шуни айтиб ўтиш керакки, биз бу ўринда қозилик қилиш, у ҳақ ёки бу ноҳақ, дейиш фикридан йироқмиз. Фақатгина юқоридаги икки аризани ўқиб, кўнглимиздан кечган саволларни қоғозга туширдик. Саволларимизга мутасадди ташкилотлар томонидан бериладиган жавобларни эса газетамизнинг кейинги сонларида ўқийсиз, деган умиддамиз...

Ислом ҲАМРО,
«Инсон ва қонун» мухбири

Газетамизнинг ўтган сонларида денгиз қароқчилари, улар томонидан яшириб кетилган беҳисоб бойликлар ва хазина қидирувчиларнинг ажойибу ғаройиб саргузаштлари ҳақида ҳикоя қилган эдик. Бу гал эса ўз жонларини хавф-хатарга қўйиб денгиз қароқчилиги билан шуғулланган аёллар тақдирига тўхталиб ўтишни лозим топдик.

Аслини олганда денгиз қароқчилари кема бортига аёл кишиларни олишмаган. Чунки қароқчилар "кемада аёл киши бўлса, бахтсизлик келтиради", деган қадимий ирим-сиримларга қатъий амал қилишган. Шунингдек, улар оила қуриш, бола-чақа орттиришга ҳам иккинчи даражали иш сифатида қарашган. Бугун биз қаламга олаётган Анна Бони ва Мэри Риднинг қисмати эса...

Келинг, яхшиси ҳаммасини бир бошдан бошлайлик.

Dunyoning ishlari

ҚАРОҚЧИ АЁЛЛАР

(Биринчи мақола)

АННА БОНИ ВА «АНДРЕС»

Анна Бони 1690 йилда Багам оролларидан бирида дунёга келган. Тўрт тарафи чексиз-чегарасиз сув билан қопланган оролда таваллуд топган қизалоқ гўдаклигиданоқ денгизга интилиб яшаган. Ўсмир ёшидан бошлаб, йигитча кийиниб юришни ёқтирган. Анна тиниб-тинчимас ва шаддод бўлишига қарамасдан, табиатан жуда гўзал, бунинг устига, жисмонан кучли қиз эди. Шунинг учун ҳам ҳали ўн олтига кириб улгурмай унинг атрофидан йигитлар аримас, ҳаттоки, Аннанинг бир қатор ошиқлари у учун дуэлга чиқиб, бир-бирларининг умрига ҳам зомин бўлиб улгуришганди. Лекин Анна Бони уларнинг ҳеч бирига эътибор бермас, тенгдош дугоналарига қачонлардир денгизлар оша унинг шаҳзодаси келиб олиб кетиши ҳақида ҳикоя қилиб чарчамасди.

Қизларининг ҳаддан ташқари мафтункор ва гўзаллигини яхши билган Аннанинг ота-онаси эса юқорироқ мартабали, бой-бадавлат оила билан қуда бўлиб, ўзларининг жамиятдаги мавқеларини оширишни исташарди. Шаддод қиз эса ота-онасининг орзу-нияти билан ҳисоблашмасди. Хуллас, кунларнинг бирида Анна қирғоқда яқиндагина денгиз сафаридан қайтган Жеймс исмли матрос йигит билан танишиб қолади ва уни бир кўришда севиб қолади. Жеймс ҳам Аннанинг гўзаллиги олдида ўзини йўқотиб қўяди ва қароқчиларнинг уйланмаслик ҳақидаги удумига қўл силтаб биринчи учрашувдаёқ унинг қўлини сўрайди. Албатта, доимо ўзининг денгизлар оша олиб кетажак шаҳзодасини кутиб яшаган Анна учун бу айни муддао эди. Шунинг учун ҳам ҳеч бир иккиланмасдан, ҳаттоки, ҳали Жеймснинг кимлигини ҳам яхши билмасдан туриб унинг таклифини қабул қилади. Бу хабарни эшитган Аннанинг ота-онасини фиғони фалакка чиқади. Лекин Аннани бу йўлдан қайтаришга ҳеч кимнинг кучи етмайди. Анна ота-онасининг қаршилигига қарамай, Жеймс билан никоҳдан ўтади. Ниҳоят барча умидлари чилпарчин бўлганини билган аламзада ота қизини оқ қилиб, уйидан ҳайдаб чиқаради.

Жеймс Аннага уйланишдан аввал қароқчиликни ташлаб, оддий одамлар қатори тинч ҳаёт қуришни режалаштирган эди. Лекин Аннанинг уйдан ҳайдалиши, янги келин-куёвнинг олдида биринчи муаммо пайдо бўлишига сабаб бўлади. Чунки Жеймснинг билагидаги кучидан бошқа ҳеч вақоси, ҳаттоки вақтинча яшаш учун бошпанаси ҳам йўқ эди. Ана шунда ёшлар ўйлаб ўтирмасдан, Багам архипелагига қарашли Нью-Провиденс оролига йўл олишади. Ўша пайтларда бу орол асосан бошпанасиз, жиноятчи ва денгиз қароқчиларининг қўналғаси ҳисобланарди. Шунинг учун ҳам бу оролда барча қаланғи-қасанғи, ўғри-каззоб, қароқчи-талончилар тўпланишар, худди шу ерда айрим гуруҳлар бўлиниб, янгидан янги қароқчилар гуруҳи шаклланар эди. Қароқчи кемалар капитанлари ҳам ўзларига керакли одамларни айнан ана шу оролдан ёллашарди.

Анна ва Жеймс оролда иш ахтариб, сарсон-саргардон юрган пайтларида Нью-Провиденсга ўша пайтларда денгизчилар орасида "Калико-Жек" лақаби билан жуда машҳур бўлган қароқчи Рэкемнинг кемаси лангар ташлайди. Рэкем янги сафар олдидан кемага матрослар ёллаётганини эшитган Анна ва Жеймс унинг ҳузурига йўл олишади. Рэкем денгизчилар орасида шафқатсизлиги ва қаттиққўллиги билан ном қозонган бўлишига қарамасдан, Аннанинг гўзаллигини кўриб ҳайратда қолади ва қандай йўл билан бўлмасин уни "ўзиники" қилиб олиш пайига тушади. Буни қарангки, Анна ҳам Жеймс билан бир неча ой дарбадарликда яшаб, аллақачон ундан зерикиб улгурган эди. Шунинг учун бўлса керак, капитан Рэкемнинг ўтли қарашлари уни ҳам бефарқ қолдирмади. Охир-оқибат Анна билан ёлғиз учрашган Рэкем келин-куёвни ишга ёллашга қарор қилди. Кема оролдан лангар кўтаришига бир неча кун қолганида тўсатдан Жеймс "йўқолиб" қолди. Жиноятчилар пакка қурган бу оролда кимнингдир "йўқолиш"и табиий ҳол ҳисобланарди. Чунки бу оролда "йўқолган"ларни сўрайдиган одамнинг ўзи йўқ эди. Шунинг учун ҳам Жеймснинг тақдири номаълумлигича қолиб кетди. Сиз билан биз эса унинг "йўқолиш"и сирини фақатгина капитан Рэкем ва Анна билган бўлишини тахмин қилишимиз мумкин, холос...

Ана энди Анна ва Рэкемнинг бирга яшашига ҳеч ким тўсқинлик қилолмасди. Лекин бахтга қарши қароқчилар кемаси оролда керагидан ҳам кўп туриб қолган, бу туриб қолиш эса ўз навбатида денгизчиларнинг зерикишига сабаб бўлиб, тезда лангар кўтарилмаса, кутилмаган кўнгилсизликларга олиб келиши мумкин эди. Рэкем Аннани ташлаб кетгиси келмас, ўзи билан бирга олиб кетишга ҳам иложсиз эди. Чунки юқорида айтиб ўтганимиздек, қароқчиларнинг ёзилмаган қонунлари кема бортида аёл киши бўлишига рухсат бермасди. Тиниб-тинчимаган Анна бу вазиятдан қутулишнинг ҳам осон йўлини топди. Сочини калта кестириб, эркакча кийиниб олди ва оддий матрос сифатида кема хизматчилари орасидан жой олди. У энди гўзал Анна Бонидан оддийгина денгизчи «Андрес»га айланганди. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, қароқчилар кемаси капитанининг севгилиси бўлишига қарамасдан, Анна барча денгизчилар қатори қора меҳнат билан шуғулланар, керак пайтда жангга кирар, ўқ отиш ва қўл жангида унча-бунча эркаклардан қолишмасди. Шунинг учун қароқчилар орасида алоҳида обрў-эътиборга эга эди. Энг қизиғи, беш-олти ойлик сафар давомида капитан Рэкемдан бошқа ҳеч ким унинг аёл киши эканини сезмаган.

Фақатгина Анна ҳомиладор бўлиб, туғиш вақти яқинлашгандагина кема яна Багам оролларидан бирига қайтади ва шу ерда унинг кўзи ёрийди. Лекин Аннани фарзанди ҳам навбатдаги денгиз сафаридан олиб қололмади. У бор-йўғи икки ойлик чақалоқни умуман нотаниш одамлар қўлига топшириб, яна Рэкем билан кемада сафарга отланди...

Капитан Рэкемнинг кемаси асосан Шимолий Америка қирғоқларига яқин ҳудудда "ов" қилар, шафқатсиз жангларда Анна ҳам худди аввалгидек қатнашар, энди қиличбозлик, мерганлик ва ҳаттоки, қўл жангида ҳам унинг олдига тушадигани йўқ эди. Узоқ муддатли сафардан сўнг кема вақти-вақти билан шимолий Каролина портига лангар ташлар, турли кемалардан таланган буюмлар худди шу портда арзон-гаровга пулланар ва денгизчилар маълум муддат шу ерда айш-ишрат билан шуғулланишарди. Уларнинг шимолий Королинани доимий равишда пакка қилиб олишларига асосий сабаб, маҳаллий губернатор бошқа ҳудудларнинг маҳаллий раҳбарларига нисбатан қароқчиларни ўзига яқинроқ олар ва улар келтирган совға-саломларни ҳеч ҳазар қилмасдан қабул қилар эди...

1717 йилга келиб Лондонда қироллик кенгаши чақирилади ва бу кенгашда қароқчиларга қарши кескин кураш чоралари ишлаб чиқилади. Чунки бу вақтга келиб қароқчилар жуда ҳадларидан ошиб кетишган эди. Шунинг учун ҳам Англиянинг ўша пайтдаги қироли, Багам оролларига тиш-тирноғигача қуролланган денгиз қўшинини жўнатади ва қароқчиларга кескин шарт қўяди. Кимда ким, қирол фармонига бўйсуниб, ўз ихтиёри билан қуролини топшириб, гуноҳларига тавба қилса, кечирилади. Аксинча йўл тутганларнинг ҳаммаси, осиб ўлдирилади.

Албатта, бундай пайтда ҳар қандай ақлли одам биринчи йўлни танлайди. Жумладан, Рэкем билан Анна ҳам барча қилмишларига тавба қилиб, қирол қўшинлари билан қирғоққа қайтади. Ўз лафзида турган қирол бошқа кўплаб қароқчилар қатори уларни ҳам кечиради. Улар аввалига энди умрларининг қолган қисмини тинч ва осуда ўтказиш ниятида эди. Лекин вақт ўтган сайин Анна ўзининг тинч ва бошқалар каби оддий ҳаёт кечиришга кўника олмаслигини ҳис қила бошлайди. У энди ҳар куни Рэкемни денгизга қайтишга ундар, у норозилик билдирган пайтларда эса "сени ташлаб кетаман", деб дағдаға қилар эди. Хуллас, охир-оқибат Рэкем унинг йўриғига юришга мажбур бўлади...

Охир-оқибат ўша даврнинг яна бир машҳур қароқчиси Чарльз Войннинг "Аждарҳо" номли кемасини ижарага олган Рэкем ва Анна яна баҳри уммонга, аниқроғи, ўзларининг доимий юмуши – қароқчиликни давом эттиришга киришиб кетадилар...

Хорижий матбуот материаллари асосида И.ҲАМРОЕВ тайёрлади

Mitti maslahat

ИНТИЗОМИЙ ЖАЗО НИМА?

«Меҳнат кодекси»нинг 181-моддасида интизомий жазо хусусида батафсил сўз юритилган. Унга кўра, ходимга меҳнат интизомини бузганлик учун иш берувчи қуйидаги интизомий чораларни қўллашга ҳақли:

1) Ҳайфсан;

2) ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима;

Ички меҳнат тартиби қоидаларида ходимга ўртача ойлик иш ҳақининг эллик фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жарима ушлаб қолиш ушбу кодекснинг 164-моддаси талабларига риоя қилинган ҳолда иш берувчи томонидан амалга оширилади.

3) меҳнат шартномасини бекор қилиш (100-модданинг иккинчи қисми 3 ва 4 бандлари).

Шуни айтиш керакки, интизомий жазо фақат ишга қабул қилиш ҳуқуқи берилган шахслар (идоралар) томонидан қўлланилади. (Меҳнат кодексининг 182-моддаси 1-қисми).

Шунингдек, интизомий жазо қўлланилишдан аввал ходимдан ёзма равишда тушунтириш хати талаб қилиниши лозим. Ходимнинг тушунтириш хати беришдан бош тортиши унинг илгари содир қилган ножўя хатти-ҳаракати учун жазо қўллашга тўсиқ бўла олмайди.

Бундан ташқари интизомий жазо қўллашда содир этилган ножўя хатти-ҳаракатнинг қай даражада оғир эканлиги, шу хатти-ҳаракат содир этилган вазият, ходимнинг олдинги иши ва хулқ-атвори ҳисобга олинади.

Ҳар бир ножўя хатти-ҳаракат учун ходимга фақат битта интизомий жазо қўлланиши мумкин.

Интизомий жазо ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан бошлаб олти ой ўтгач, молия-хўжалик фаолиятини тафтиш этиш ёки текшириш натижасида аниқланганда эса, содир этилган кундан бошлаб икки йил ўтгач, қўллаб бўлмайди. Жиноий иш бўйича иш юритилган давр бу муддатга кирмайди.

Интизомий жазо берилгани тўғрисидаги буйруқ ёки қарор ходимга маълум қилиниб, тилхат олинади.

Юрт манзаралари

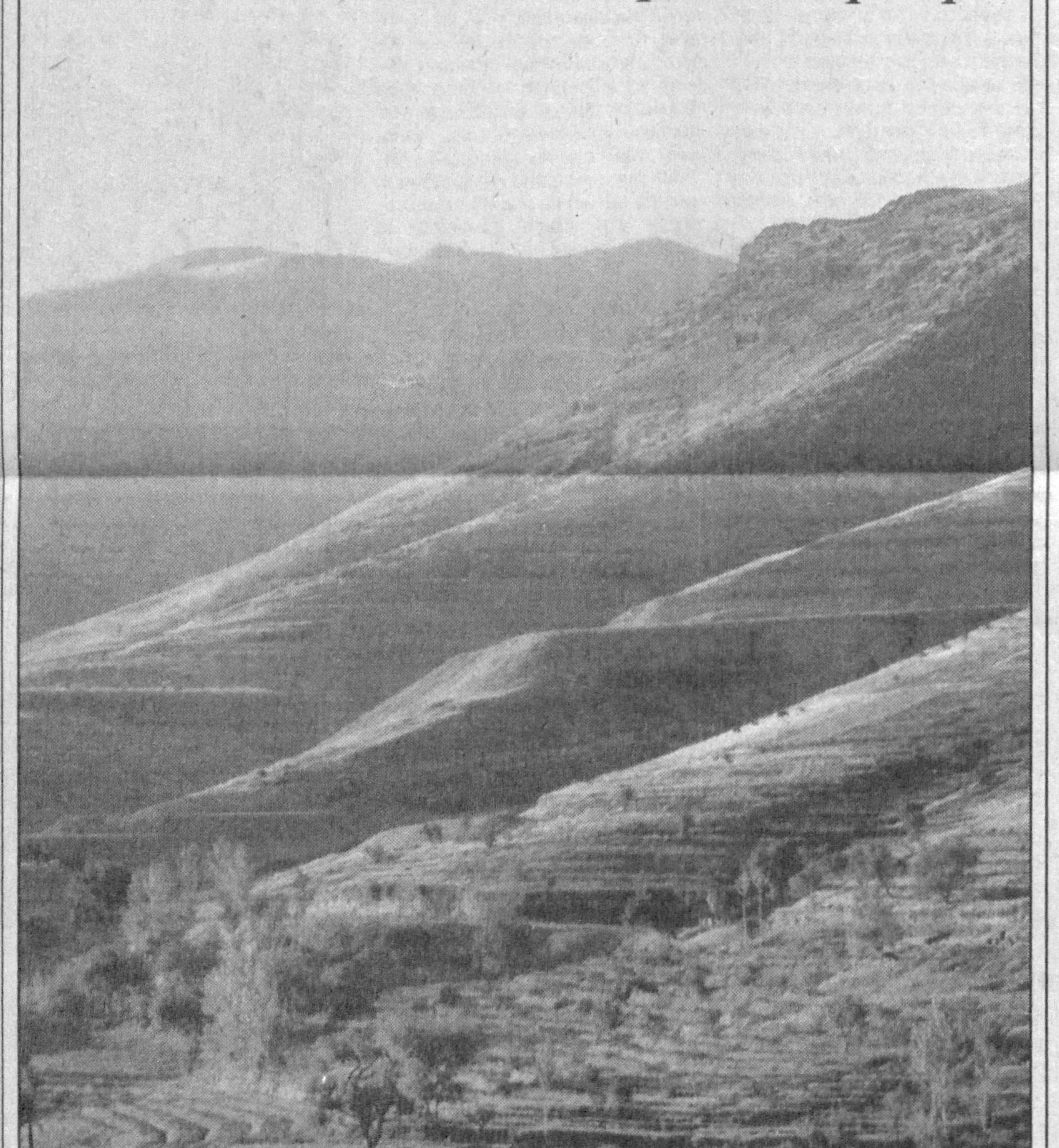

Набираси Дилшод, ўртоқлари билан четга ишга бориш учун йўл пули сўраганида Шарофат хола хушёр тортди. Узоқ йўлга кимлар билан, қачон, қанақа ишга боришини сўраб суриштиравергач, Дилшод бувисига Б.Ҳамроев ва Ш.Ҳайитовлардан тўлиқ маълумот олиши мумкинлигини айтди. Онахон набираси айтган одамлар билан учрашиб, уларнинг гапига ишониб, набирасига розилик берди. Йиғиб юрган 150 минг сўм пулни унга берди-ю, барибир кўнглининг бир чети ҳеч ёришмади...

Jinoyat va jazo

ЁЛҒОН ВАЪДА

пул кетидан қувганларнинг кўзини очди

Тўғри, мустақилликка эришилгандан сўнг юртдошларимизнинг жуда кўпчилиги турли хориж давлатларида маълум муддатли шартнома асосида давлат кафолати орқали ишлаб келмоқда. Уларнинг соғлиғи, яшаш шароитлари, оладиган иш ҳақлари давлат назоратида. Айрим содда замондошларимиз эса бу махсус иш сафарлари билан фирибгарларнинг найрангларини адаштириб юбормоқдалар. Акс ҳолда Навоий шаҳрида яшовчи Аваз Жўраев, Салоҳиддин Сатторов, Шавкат Чўлиев, Муродилло Имомов, Ҳусен Тўхлиев ва Равшан Жабборовлар карманалик Шаҳобиддин Ҳайитовнинг ёлғон ваъдаларига учиб, Россия Федерациясининг Уфа шаҳри Кучеренко тумани, Мамяк қишлоғига бориб, азоб тортмаган бўлардилар.

Юқорида номлари зикр этилганлар Кармана туманидаги «Ҳайитбобо» фермер хўжалиги раиси Ш.Ҳайитовнинг қармоғига биринчи бўлиб илинган йигитлар саналади. Шаҳобиддин содда йигитлардан гуруҳ тузгач, Россияга қараб йўл олди. Йигитлар борган кунлариданоқ иссиқхонада ишлай бошлашди. Дастлаб, фирибгарнинг укаси ҳам улар билан ишлагандек бўлди. Чунки йигитларни ишонтириш керак эди-да. Саккиз кундан кейин эса боламнинг тоби йўқ экан, деб изига қайтди.

Ш.Ҳайитов 2005 йилнинг июлида биринчи «операция»сидан хурсанд ҳолда, яна бир неча йигитларнинг бошини айлантиришга муваффақ бўлди. Бу гал навоийлик ёшлардан Мурат Бердиев, Дилшод Жўраев, Анзор Каримов, Азамат Аҳмедов, Бахтиёр Абдураҳмоновлар унинг тузоғига илинишди. Уларга ҳам худди аввалгиларга айтилганидек, катта иш ҳақи, зўр шароит ва турли имтиёзлар яратиб бериш ваъдалари берилиб, Уфа шаҳрига жўнатилди. Аслида бу ерда уларни Жамгия деган аёлнинг иссиқхонасидаги оғир ва қора меҳнат кутаётган эди.

Ваъдалар ёлғонлиги тезда аён бўлиб, айтилган иш ҳақи ўрнига, текинга ишлаш, иссиқхона шишадан эмас, плёнкадан эканлиги, 5 кишилик жойда 15 киши ётишга мажбурлиги, берилажак овқатлар ёвғондан баттарлиги аён бўлиб қолди. Орқага қайтиш эса осон эмасди.

Болалари тегишли манзилга етиб боришиб, қўнғироқ қилишгач, ота-оналар ҳам анча хотиржам бўлишди.

Аслида иш берувчилар уларни қўрқитиб, бошларида туришиб, уйларига «ҳаммаси яхши», деб қўнғироқ қилдирганликларини, уйга қайтиб кетмаслиги учун паспортларини олиб қўйишганлигини, иш ҳақини сўрашганида, еб-ичганларингга кетди, деб хўрлаганларини билишмасди...

Суд очерки

Алал-оқибат оғир меҳнат йигитларнинг жонидан ўтди. Очнаҳор, юпун ҳолда ишлаш тинкаларини қуритди. Бир амаллаб телефон қилиб ҳақиқий аҳволдан ўз ота-оналарини хабардор этишди. Натижада буёқдагиларнинг ҳаловати йўқолди. Уйга толишди: узоқ йўл, бориб-келишнинг ўзи бўлмайди. Ниҳоят, чора топилди, болаларини алдаб олиб кетган Ш.Ҳайитовнинг отасининг уйига боришди. Икки фирибгар ўғилнинг отаси Б.Ҳайитов ҳақиқий аҳволни билгач, алданганларнинг ўз юртига қайтишига ёрдам берди...

Ота-оналар фарзандларини Тошкентда кутиб олишди. Хуллас, йигитлар ишонувчанликнинг жабрини тортишди.

«Ким қилмагай, ким торпмагай», дейди доно халқимиз. Ш.Ҳайитов ҳам қилмишига яраша жазо топди. У Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан бир неча фуқарони олиб чиқиб кетганлиги учун ўзининг юқорида айтиб ўтилган жиноий ҳаракати билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 135-моддасининг 3-қисмида назарда тутилган жиноятни қасддан содир қилганликда айбланди.

Судда судланувчи Ш.Ҳайитов айбига иқрор бўлиб, катта акаси Ризо Раҳмонов уч йилдан буён Россияда ишлаб юрганлиги, у 2005 йилнинг ёзида Навоийга келиб, унга Уфа шаҳридаги иссиқхонада ишлаётганлиги, уларга ишчилар кераклигини, ойлик маошлари яхшилигини айтиб, ўзи билан 2-3 йигитни олиб кетганлигини, бироз вақт ўтгач, телефон қилиб, одамларни йиғиб, ўзинг билан бирга олиб кел, деганидан сўнг унга ишониб бу ишни қилганлигини билдирди.

Жиноятнинг тегирмонига сув қуйиб турадиганлардан яна бири — Ҳайитовнинг куёви — Бахтиёр Ҳамроевдир. У ҳам ишонтириш санъатига эга. Йигитларни кўндириш учун, «Ўртада мен борман-ку, менга ҳам ишонмайсизми?» деб уйларига бир неча бор бориб ота-оналарни ишонтирган.

Баъзан фарзандларнинг гуноҳи ҳам ота-она гарданига тушади ва бу уларнинг виждонига ҳавола этилади. Ҳаётда бунга жуда кўп мисоллар бор. Жумладан, Б.Ҳайитов ҳам болалари туфайли маломатга қоладиган бўлди. Ўғиллари Ризо ва Шаҳобиддинлар бировларнинг фарзандларини алдаб юрганлигини, уйига бир гуруҳ ота-оналар келганидан сўнг бундан хабар топганлигини судда билдиргани қай даражада тўғрилиги отанинг виждонига ҳавола.

Жиноятда фаол иштирок этган Ш.Ҳайитов акам Р.Раҳмонов ва қариндошимиз Б.Ҳамроев билан жиноий тил бириктирмаганман, деган баҳоналари ёлғон эканлиги суд жараёнида маълум бўлди.

Мазкур иш жиноят ишлари бўйича Навоий вилоят судида кўриб чиқилди. Шаҳобиддин Ҳайитов Жиноят кодексининг 135-моддаси 3-қисмида назарда тутилган жиноятни содир этганликда айбланиб, 6 йил озодликдан маҳрум этилди. Қонунларимизнинг инсонпарварлик тамойилларига асосланганлиги боис Олий Мажлис Сенатининг 2005 йил 2 декабрдаги **«Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг ўн уч йиллиги муносабати билан Амнистия тўғрисида»**ги қарори 6-бандининг «а» банди қўлланилиб, тайинланган жазо учдан бир қисмига қисқартирилди.

Шу ўринда ҳақли савол туғилади: Судланувчи бу инсонпарварликнинг қадрига етармикин? Моддий манфаат кўриш мақсадида бегуноҳ йигитларни республика ҳудудидан ноқонуний тарзда олиб чиқиб кетганлиги, уларнинг ҳаётини хавф остида қолдирганлигини, бировнинг ҳақи бировга ҳеч қачон буюрмаслигини англаб етармикин? Жабрланувчилар эса, ўзларининг содда ва ишонувчанликлари, қонунни билмасликлари, ота-оналари, яқинлари гапига қулоқ солмай, ўзга юртларни орзу қилишларининг оқибатлари нималарга олиб келишидан хулоса чиқарармикин?..

Маруса ҲОСИЛОВА,
«Инсон ва қонун» мухбири

Навоий вилоят адлия бошқармаси жамоаси бошқарма бошлиғининг ўринбосари С.Жумановага онаси *Тўрақулова ҲОЖАРА аянинг* вафоти муносабати билан ҳамдардлик изҳор қилади.

ИНСОН ва ҚОНУН

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

2007 йил 3 январда Ўзбекистон Матбуот ва Ахборот агентлигида 0081-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: **Бобомурод РАЙИМОВ**

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ: Бўритош МУСТАФОЕВ, Абдукамол РАҲМОНОВ, Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ, Маҳмуд САТТОРОВ, Мавжуда РАЖАБОВА, Ислом ҲАМРО, Хуршид СОДИҚОВ, Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.

Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.

Навбатчи: **Аслиддин СУЮНОВ**

Саҳифаловчи-дизайнер: **Фарҳод ХЎЖАНАЗАРОВ**

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмда, офсет усулида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди.

Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-16. Тиражи — 7500.

Босишга топшириш вақти — 21.00 Топширилди — 23.30

МАНЗИЛИМИЗ: 100047, Тошкент ш. Сайилгоҳ кўчаси-5. Тел: 133-70-65, 133-84-50

2 3 4 5 6